

HÁSKÓLI ÍSLANDS

Hugvísindasvið

Dauðarósir í pólsku þýðingu

***Þýðing á hluta bókarinnar Dauðarósir eftir Arnald Indriðason
og greinargerð um hana***

Ritgerð til BA -prófs í Íslensku sem öðru máli

Patrycja Szymańska

September 2013

Háskóli Íslands
Hugvísindasvið
Íslenska sem annað mál

Dauðarósir í pólsku þýðingu

Þýðing á hluta bókarinnar Dauðarósir eftir Arnald Indriðason og greinargerð um hana

Ritgerð til BA -prófs í Íslensku sem öðru máli

Patrycja Szymańska

Kt.: 120187-3689

Leiðbeinandi: Margét Jónsdóttir

September 2013

ÁGRIP

Þetta lokaverkefni er þýðing á nokkrum köflum úr sögunni *Dauðarósir* eftir Arnald Indriðason. Ritgerðin skiptist í tvennt. Í fyrri hluta er greinargerð um mikilvæga þætti í þýðingum. Í fyrsta kafla er fjallað um ævi höfundar og söguþráð verksins og gerð er grein fyrir ástæðu þess að bók Arnaldar var valin. Í öðrum kafla er rætt um ýmis grundvallarhugtök í þýðingafræði. Í þriðja kafla var gerð grein fyrir alls konar vandamálum og þau m.a. skoðuð út frá þeim viðmiðunum sem rædd voru í öðrum kafla. Í fjórða kafla eru lokaorð. Í síðari er þýðingin sjálf.

Þekking á tungumáli gerir okkur kleift að skilja menningu samfélagsins. Slík þekking gefur okkur þó ekki vald til að þýða texta. En með auknum skilningi á málunum skildi ég betur og betur að margt hefur áhrif á þýðinguna enda þarf að taka tillit til fjölmargra þátta, t.d. markhóps, þýðingaraðferða, menningu beggja samfélagann o.s.frv. Þýðingaraðferðir voru kynntar til leiks og ég valdi aðferðina sem byggist á grundvelli tjáningar. Það er greinilega erfitt að endurspegla frumtextann nákvæmlega af einu máli yfir á annað. Markmið mitt var að koma einkennum höfundarins til skila en ég lagði mig líka mig fram að færa marktann í pólskan búning. Þýðingin mín var orðuð á pólskan hátt samkvæmt pólskum málvenjum.

Ástæða þess að ég valdi þýðingu sem lokaverkefni er sú að ég vildi að afla mér meiri vitneskju um þýðingafræði og auka orðaforða minn í íslensku. Til þýðingarinnar kaus ég bók sem vakti athygli mína frá upphafi til enda þegar ég las hana og þess vegna vona ég að vinna mín skili viðunandi árangri.

Efnisyfirlit

ÁGRIP	1
1. KAFLI HÖFUNDURINN OG VERKIÐ	4
1.1 INNGANGUR	4
1.2 VALIÐ Á BÓKINI.....	4
1.3 ÆFIÁGRIP HÖFUNDAR	4
1.4 UM BÓKINA.....	7
1.5 STÍLL VERKSINS	8
1.6 SAMANTEKT	9
2. KAFLI GRUNDVALLARATRÍÐI Í ÞÝÐINGUM.....	10
2.1 INNGANGUR	10
2.2 HVAÐ ER ÞÝÐING?	10
2.3 ÞÝÐINGARAÐFERÐIR.....	11
2.3.1 Aðferðir Newmarks	12
2.3.1.1 Samantekt.....	13
2.3.2 Hugmyndir Schleiermachers.....	14
2.3.3 Nida og jafngildið	15
2.3.4 Um Skoposkenninguna eða hlutverkakenninguna	15
2.4 FLOKKUN TEXTA.....	17
2.5 ÞÝÐINGARFERLIÐ	18
2.6 REGLUR HANDA ÞÝÐENDUM	19
2.7 MARKHÓPUR	20
2.8 SAMANTEKT	21
3. KAFLI UM VANDAMÁL Í ÞÝÐINGUNNI	22
3.1 INNGANGUR	22
3.2 ÞÝÐINGARAÐFERÐ	22
3.3 NOTKUN ORÐABÓKA.....	22
3.4 MÁLFRÆÐILEGUR VANDI.....	23
3.4.1 Föll.....	23
3.4.2 Fornöfn	25
3.4.3 Greinir.....	25

3.4.4	Orðaröð og setningaskipan	26
3.4.5	Viðtengingarháttur	27
3.5	JAFNGILDI.....	29
3.5.1	Nöfn.....	29
3.5.2	Viðkvæm orð	30
3.6	MENNINGARLEGUR MUNUR	31
3.6.1	Orð nátengd íslenskri menningu	32
3.6.2	Orðasambönd.....	32
3.6.3	Áttir.....	34
3.6.4	Kurteisislegur blær.....	34
3.7	SAMANTEKT	35
4.	KAFLI LOKAORÐ	36
	HEIMILDASKRÁ.....	37
	PÓLSK ÞÝÐING.....	39

1. KAFLI

HÖFUNDURINN OG VERKIÐ

1.1 Inngangur

Í fyrsta kafla ætla ég að varpa ljósi á líf höfundar og verk hans. Í 1.2 er gerð grein fyrir bókinni sem ég valdi til þýðingar. Í 1.3 er rætt um höfundinn og bækur hans. Því næst, í 1.4, er fjallað um söguþráð bókarinnar. Í 1.5 er gerð grein fyrir stíl verksins. Að lokum er stutt samantekt í 1.6.

1.2 Valið á bókinni

Þegar ég leitaði eftir þýðingu í lokaverkefni mitt kom fljótlega upp í hugann að þýða eina af bókum Arnaldar Indriðasonar. Það hafa aðeins verið þýddar fjórar glæpasögur eftir hann á pólsku, þ.e. *Mýrin*, *Grafarþögn*, *Röddin* og *Kleifarvatn*.¹ Bækurnar fengu góðar viðtökur í Póllandi en Jacek Godek hefur þýtt þær allar. Þess vegna ákvað ég að velja bók sem enginn hafði enn þýtt úr íslensku yfir á pólsku. Ég valdi *Dauðarósir* sem er önnur bók höfundar. Fyrstu þrjú kaflar bókarinnar sem ég valdi til þýðingar sýna hvernig Arnaldi tekst vel að halda spennunni. Kafli 24 er einn þeirra kafla sem hafði áhrif á mig og þess vegna ákvað ég að bæta honum við. Hann fjallar um stelpu sem segir vini sínum frá því að hún sé með eyðni og myndi deyja. Ég vildi sýna pólskumælendum lesendum svo frábært verk í minni þýðingu. Þessi bók er grípandi frá upphafi til enda. Óvænt málalok eru einnig lengi í minni lesenda. Að mínu mati er *Dauðarósir* langskemmtilegasta saga sem ég hef lesið.

1.3 Æviágrip höfundar²

Á eftir verður fjallað um líf Arnaldar Indriðasonar og verk hans. Hann fæddist 28. janúar 1961. Móðir Arnaldar heitir Þórunn Ó. Friðriksdóttir og faðir Indriði G. Þorsteinsson. Pabbi hans var einn af þekktustu rithöfundum þjóðarinnar. Árið 1981 útskrifaðist Arnaldur úr Menntaskólanum við Hamrahlíð og BA-prófi í sagnfræði lauk

---

¹ Upplýsingar sótt af vefnum: http://pl.wikipedia.org/wiki/Arnaldur_Indri%C3%B0ason

² Upplýsingarnar um ævi og störf Arnaldar eru af vefnum www.bokmenntir.is; www.gerduberg.is/PortalData/19/Resources/myndefni/thing/11_arnaldur_indridason_rithing.pdf; www.mbl.is/greinasafn/grein/740100/; skoðað 8.03.2013

hann árið 1996. Á árum 1981 til 1982 vann hann sem blaðamaður við Morgunblaðið. Arnaldur var kvikmyndagagnrýnandi blaðsins á árum 1986 til 2000.

Fyrsta skáldsaga Arnaldar, *Synir duftsins*, kom út árið 1997 og eftir það hafa komið nýjar bækur árlega. Arnaldur hefur notið mikillar velgengni. Eftir að fjórða bók hans kom út komst hann í hóp með mörgum af fremstu glæpasagnahöfundum heimsins. Hann hefur hlotið mörg verðlaun og hann hefur verið tilnefndur til Íslensku bókmenntaverðlaunanna. Árið 2002 hlaut hann *Glerlykilinn* fyrir bestu norrænu glæpasöguna, *Mýrina*, og árið 2003 fyrir *Grafarþögn*. Bækur hans hafa komið út á fjórum tugum tungumála og hafa selst í milljónum eintaka um allan heim. Arnaldur Indriðason hefur samið leikgerð fyrir útvarpið upp úr fjórum af bókum sínum um Erlend. Árið 2006 var gerð kvikmynd eftir einni skáldsögu hans, *Mýrinni*. Í heild hafa 17 spennusögur verið gefnar út eftir hann.

Arnaldur hefur oft verið spurður að því hvort hægt sé að skrifa glæpasögur á Íslandi. Í pistli skrifar hann:³

(1) Ég held að ég hafi rambað inn á sakmálasögugerð af slysi.

Úlfhildur Dagsdóttir skrifar um Arnald og segir að honum takist vel að skrifa sannfærandi sögu um íslenskt þjóðfélag.⁴ Að hennar mati líkjast bækur hans mest norrænum krimmasögum; hún segir að sögurnar séu samtímasögur sem fjalli um hin ýmsu samfélagsmál.

Á einu af ritþingum Gerðubergs⁵ var fjallað um Arnald og verk hans. Þetta var árið 2004. Stjórnandi ritþingsins spurði Arnald hvort hann hefði verið spennufíkill sem barn. Höfundur neitaði og sagði að líf sitt hefði verið hversdagslegt, eins og hann komst að orði. Og hann sagði líka (bls. 5 í skjalinu):

---

³ Pistill frá höfundi er af vefnum http://bokmenntir.is/desktopdefault.aspx/tabid-3900/6556_read-18359/RSkra-34 ; skoðað 8.03.2013

⁴ Grein um höfund eru af vefnum http://bokmenntir.is/desktopdefault.aspx/tabid-3903/6066_read-18628/RSkra-34 ; skoðað 8.03.2013

⁵ Viðtal sótt af vefnum http://www.gerduberg.is/PortalData/19/Resources/myndefni/thing/11_arnaldur_indridason_rithing.pdf; skoðað 6.3.2013

- (2) Það er ekkert í bernsku minni og uppeldi sem skýrir allan þennan óhugnað sem er í bókunum mínum.

Á þinginu sagði Arnaldur að *Grafarþögn* hefði verið erfiðasta sagan sem hann hefur skrifað vegna þess að mikið eru um ofbeldi, ljótleika og grimmd í henni.

Arnaldur talaði um bækur sínar (bls. 6 í skjalinu):

- (3) Það sem ég er að leita að er eitthvað drífandi, eitthvað sem gerist, kveikir í þér, og þú hefur áhuga á. Mig langar að segja frá því á þann hátt að það grípi lesendann.

Arnaldur sagðist hafa fengið flestar hugmyndir um efni sagna sinna úr fréttum enda séu allar glæpasögur hans bara lygi. Aðalpersónan í öllum bókunum sé mjög „þjóðlegur“ maður sem hafi flust úr sveit í borg. Erlendur sé „útlendingur í íslenskum bókmenntum“ af því að hann er ekki fæddur í Reykjavík og honum líður eins og útlendingi.

Arnaldur segist vilja halda í málverndunarstefnu í bókunum sínum og hann segir (bls. 27–28 í skjalinu) :

- (4) Öll þessi amerísku áhrif, þessar Hollywood-myndir, allir þessir tölvuleikir, allt þetta sem hefur svo mikil áhrif á börnin okkar og þær kynslóðir sem eiga eftir að lifa í þessu landi. Hvað verður um okkur? Hvað verður um Ísland og Íslendinga?

Arnaldur bendir á að enska hafi haft mikil áhrif á íslenskt þjóðerni og þess vegna tók hann þá ákvörðun að búa til svona persónu eins og Erlend.

Í viðtali við Pétur Blöndal⁶ sat Arnaldur aftur fyrir svörum sem höfundur mánaðarins. Hann sagðist að hafði alltaf unnið í opnu rými, ekki á skrifstofu. Rithöfundurinn var einnig spurður hvort það hefði haft mótandi áhrif á hann að alast upp á heimili rithöfundar og hann svaraði:

---

⁶ Viðtal sótt af vefnum: <http://www.sagenhaftes-island.is/hofundur-manadarins/nr/3178>

(5) Fyrstu hljóðin sem ég man eftir að hafa heyrt eru úr ritvélinni hans þabba.

Arnaldur sagði einnig að það gæti hafa áhrif á hann, bæði meðvitað og ómeðvitað. Í lok viðtalsins var hann spurður hvers vegna hann veitti sjaldan viðtöl. Honum finnst þetta bara truflandi og vill ekki vera hluti af fjölmiðlasirkus.

1.4 Um bókina

Arnaldur sagði á áður nefndu ritþingi að *Dauðarósir* væri byrjun á ritröð um Erlend Sveinsson rannsóknarlögreglumann. Sagan hefst á því að lík 22 ára stúlku finnst á leiði Jóns Sigurðssonar. Illa gengur að bera kennsl á stelpuna og enginn veit hvers vegna lík hennar hafði verið lagt á leiði sjálfrar sjálfstæðishetjunnar. Rannsóknarlögreglumennirnir þeir Erlendur og Sigurður Óli reyna að leysa úr ráðgátunni. Elínborg og Þorkell koma einnig til sögunnar en þau eru samstarfsmenn þeirra. Lögreglumenn héldu að stúlkan hefði heitið Ingibjörg vegna þess kona Jóns Sigurðssonar hét það og stúlkan var húðflúruð með J á rasskinn. Þessi stelpa var talin tengjast undirheimum Reykjavíkurborgar. Lögreglumenn fóru því í heimsókn til melludólgsins Herberts til þess að fá einhverjar upplýsingar frá honum. Vinkona dóttur Erlends kannaðist við látnu stúlkuna og sagði lögreglumönnum að hún hétu Birta og væri frá Vestfjörðum. Erlendur og Sigurður leituðu að einhverra sem gæti hugsanlega hafa þekkt til Birtu og loksins tókst þeim að finna mömmu hennar. Í raun og veru hét myrta stúlkan Anna Birta Óskarsdóttir, en ekki aðeins Birta. Janus er aukapersóna í sögunni og besti bernskuvinur stúlkunnar. Birta hafði bjargað lífi hans þegar þau voru lítil. Janus reyndi margoft að hjálpa henni við að hætta í dópinu og hætta að sprauta sig. Strákurinn vildi hefna sín á Herberti af því að Janus taldi hann bera ábyrgð á dauða stúlkunnar og ætlaði að brenna hann inni í reyk húsi. Melludólgurinn lamdi Janus í klessu og setti hann inn í ofn. Gömul kona bjargaði síðan lífi hans og hringdi í lögreglu um leið og hún sá eldinn. Síðasti kaflinn (42) er átakanlegur fyrir lesandann. Það kom í ljós að Janus hafði myrt Birtu af því að hann gat ekki lengur horft upp á eynd hennar. Ekki var hægt að ímynda sér að besti vinur stelpunnar hefði drepið hana. Og aldrei datt mér í hug að hann væri morðingi stúlkunnar.

Eins og áður hefur komið fram þá vill Arnaldur virða hreintungustefnuna í sínum bókum og sannfæra íslenska lesendur um íslenskan veruleika. Höfundinn langar að varðveita málið í tengslum við minninguna um sjálfstæðisbaráttu Jón Sigurðssonar. Erlendur er sú persóna sem er alltaf að varpa fram spurningum um þjóðernið og hann er fullur af heimsósóma yfir þessu og mjög undrandi á því að Íslendingar þekktu ekki sjálfstæðishetju Íslendinga. Viðtal Erlendar við Janus:

- (6) -Veistu ekki hvar þú lagðir hana?
-Ég lagði hana í blómin.
-Þú lagðir Birtu á leiði Jóns Sigurðssonar. Sjálfstæðishetju Íslendinga.
-Sjálfstæðis? Það var allt full af blómum og ég lagði hana í blómin.
- Hver var Jón Sigurðsson? (bls. 255)

Bókin blandar saman starfi rannsóknarlögreglumannsins og persónulegu lífi hans. Erlendur er eldri, fráskilinn, gamaldags, býr einn og börnin hans eru fjarlæg honum. Dóttir hans er dópisti og sonurinn drykkjumaður (bls. 15). Hann getur ekkert gert í þessu. Samstarfsaðili hans er öfugt við honum. Sigurður Óli er nútímalegur, uppalegur og leiðinlegur. Erlendur er ekki eins vel menntaður og samstarfsmaður hans (bls. 19).

1.5 *Stíll verksins*

Á ritþinginu sagði Arnaldur að stíll bókarinnar væri knappur og að hann notaði einnig stuttar karakterlýsingar og stuttar lýsingar. Fram kom að glæpasagnahöfundurinn blandaði oft húmor í söguna. Sem dæmi má nefna samtalið afgreiðslukonunnar við Erlend:

- (7) - Hvernig meinarðu, augnleppa? spurði hún stundarhátt svo glumdi yfir verslunina. Eins og kellingarnar eru með í bíómyndunum? (bls. 13)

Arnaldur notar stundum talmál sem er fullt af enskum orðum. Arnaldur vill með því að vekja athygli lesenda á áhrifum ensku á íslensku enda.

Eins og fram hefur komið, vill hann vinna að eflingu og varðveislu íslenskrar tungu og jafnvel hvetja Íslendinga til þess að bera ábyrgð á því hvernig málið þróast. Sem dæmi má nefna samtal Herberts og Erlendar:

- (8) - **Jéjéjéjé**, grenjaðu, fíflið þitt, eins og þér sýnist. Ég drap hana ekki og mér er andskotans sama um þessa **fokking** skítasögu þína. **Understend. Dónt giv a fokk. Ókei** (bls. 107).

Inn í söguna blandar Arnaldur vangaveltum um stöðu íslensks þjóðernis. Höfundurinn skrifaði í pistli sínum⁷ að bækur hans fjalli um það sem sé efst á baugi í íslensku þjóðfélagi.

1.6 *Samantekt*

Í kaflanum fjallaði ég um líf og verk höfundarins. Í 1.1 birtist stuttur inngangur. Síðan útskýrði ég hvers vegna ég valdi bók Arnaldar. Í 1.3 sagði ég frá ævi og starfi Arnaldar og ég ræddi lítillega um bækurnar hans. Athyglin beindist því næst að söguþræði bókarinnar. Í 1.5 leit ég á stíl verksins.

---

⁷ Pistill frá höfundi er á vefnum http://bokmenntir.is/desktopdefault.aspx/tabid-3900/6556_read-18359/RSkra-34 ; skoðað 8.03.2013

2. KAFLI

GRUNDVALLARATRÍÐI Í ÞÝÐINGUM

2.1 Inngangur

Í þessum kafla verður sagt frá fræðilegum þáttum sem varða þýðingar. Í 2.2 eru þýðingarhugtök skýrð. Einnig er gefið yfirlit yfir ýmsar kenningar um þýðingar. Í 2.3 er fjallað um þýðingaraðferðir. Síðan er rætt um jafngildi. Þar á eftir verður athyglinni einkum beint að tilgangi þýðinga. Í 2.4 eru nefndar ýmis konar textategundir. Þýðingarferli er kynnt í 2.5 og síðan sagt frá reglum fyrir þýðendur. Í 2.7 er gerð grein fyrir markhópi textans. Að lokum kemur stutt samantekt.

2.2 Hvað er þýðing?

Í bókinni *Tvímæli* eftir Ástráð Eysteinnsson (1996:26) stendur:

- (9) Að þýða er að taka þátt í hinni endalausú baráttu fyrir skilningi.

Þetta eru orð að sönnu. Það er ekki létt verk að þýða, jafnvel ekki mjög einfaldan texta, og færa þannig réttan skilning á milli mála. En hvað felst í því að þýða? Það er best að byrja á því að reyna að gera sér grein fyrir því hvað hugtakið *þýðing* merkir í raun og veru. Í *Íslenskri orðabók* (2010:1231) segir um þetta orð:

- (10) *þýðing* -ar, -ar KVK 1. skýring 2. merking 3. útlekking, það að þýða úr einu máli á annað, snúa texta af einni tungu á aðra, það sem hefur verið þýtt 4. mikilvægi, gildi

Þriðja merkingin gefur okkur einfalda og einnig góða skýringu á því sem tengist viðfangefni þessa kafla. Þýðing er snúningur á texta af einni tungu yfir á aðra og endurvinnsla frumtexta yfir á marktenta.

Jón G. Friðjónsson (2006:9) bendir á skilgreiningu Catford á hugtakinu þýðing. Íslensk þýðing Jóns kemur hér líka.

- (11) a. The replacement of textual material in one language (SL) by equivalent textual material in another language (TL).⁸
- b. Þýðing felur í sér að skipt er á textaefni í tilteknu máli (frummáli) og samsvarandi (jafngildu) textaefni í öðru máli (þýðingarmáli).

Catford telur þess vegna að í þýðingu séu skipti á texta á einu tungumáli og jafngild texta á öðru. Talsvert hefur verið rætt og deilt um þessa skilgreiningu. Sumir kynnu að vera ósammála um að við þýðingu séu höfð skipti á textum. Textarnir eru ekki alltaf tveir. Oft gerist það til mynda að pólsk þýðing af íslensku verki er þýðing á enskri þýðingu verksins. Ef þýðingartextarnir sama verksins eru fleiri þá er skilgreining Catfords út í hött.

Roman Jakobson (2004:173–180) greinir þýðingarhugtakið í þrennt í ritgerð sinni *Um málvísindalegar hliðar þýðinga*. Í fyrsta lagi segir hann að þýðing sé innan tungumáls, þ.e. umorðun. Þar má nefna þegar skáldsaga fyrir fullorðna er endursögð á annan hátt fyrir börnin en sama tungumál notað. Í öðru lagi er þýðing milli tungumála eða eiginleg þýðing. Merking úr einu tungumáli er flutt yfir á annað tungumál. Þýðingartexti í kvikmyndum er dæmi um slíka þýðingu. Í þriðju lagi er þýðing milli táknerfa eða umhverfing, þ.e. boðin eru endurflutt með öðrum tákniðli. Kvikmyndun skáldsögunnar *Mýrin* væri dæmi um táknerfisþýðingu.

Þýðing getur verið aldrei það sama og upprunalegur texti. Ástráður Eysteinnsson (1996:19) bendir á að þýðing geymi frumþætti manlegra samskipta eins og skilning, skuldbindingu, traust, úrvinnslu, svik og endurgjald.

2.3 Þýðingaraðferðir

Hver þýðandi vinnur eftir ákveðnum reglum. Einn byrjar á því að lesa textann vandlega. Annar byrjar strax að þýða. Nauðsynlegt er að vinna eftir einhverri aðferð við verkið. Í þessum kafla ætla ég að segja frá nokkrum mismunandi þýðingaraðferðum og að lokum segja aðeins frá því hvaða leið ég hef valið sjálf.

---

⁸Jón G. Friðjónsson (2008:9) merkti SL sem „source language“ eða frummál og TL sem „target language“ eða þýðingarmál.

2.3.1 Aðferðir Newmarks

Jón G. Friðjónsson (2006:11–15) gerir grein fyrir þýðingaraðferðum Newmarks en hann flokkar þær í tvo meginhópa. Í öðrum hópnum er áhersla lögð á frummálið en í hinum á þýðingarmálið:

(12)	Áhersla lögð á frummálið	Áhersla lögð á þýðingarmálið
	Frá orði til orðs.	Aðlögun.
	Orðrétt þýðing.	Frjáls þýðing.
	Kórrétt þýðing.	Eðlileg þýðing.
	Þýðing á grundvelli merkingar.	Þýðing á grundvelli tjáningar.

Nú verður gerð grein fyrir þessum aðferðum, sbr. Jón G. Friðjónsson (2006:11–15):

Frá orði til orðs

Þýðing frá orði til orðs er kölluð versjónir, þýðing á milli lína eða baklæg þýðing. Orðaröð er varðveitt og einstök þýdd orð eru byggð á merkingu orðabókar til þess að hafa hliðsjón af frumtextanum.

Orðrétt þýðing

Orðrétt þýðing felst í því að einstök orð eru þýdd beint. Niðurröðun orðanna í frummálinu eru í sem nákvæmstu samsvörun við þýðingarmálið.

Kórrétt þýðing

Í kórréttum þýðingum er lögð meiri áhersla á nákvæma merkingu frumtextans án þess að reglur þýðingarmálsins séu beinlínis brotnar. Kórréttar þýðingar eru oft á kostnað stíls og skáldskaparfræði þýðingarmálsins. Bíblíuþýðingar 16. aldar eru dæmi um kórréttar þýðingar.

Þýðing á grundvelli merkingar

Munur á kórréttari þýðingu og þýðingu á grundvelli merkingar er sá að í seinna tilvikinu er meira tillit tekið til fagurfræði þýðingarmálsins. Sérkenni höfundarins eru hagnýtt og rangar setningar eru láttnar halda sér eins nákvæmlega og kostur er.

<i>Aðlögun</i>	Með aðlögun er leitast við að þýða „frjálslega“ (orðalag Jóns G. Friðjónssonar), t.d. við þýðingu leikrita og bundins máls. Meginmálefningu er haldið en textinn er lagaður að menningarumhverfi þýðingarmálsins.
<i>Frjáls þýðing</i>	Í frjálsri þýðingu er reynt að leggja áherslu á efni textans en ekki á ytra form. Merking frumtextans er mikilvægari en stíll hans.
<i>Eðlileg þýðing</i>	Í eðlilegri þýðingu er lögð áhersla á að boðskapurinn komist til skila en ekki er vakin athygli á ýtarlegri þýðingu. Orðatiltæki og föst orðasambönd eru oft ekki í samræmi við frumtextann.
<i>Þýðing á grundvelli tjáningar</i>	Hlutverk þýðingar á grundvelli tjáningar er sú að koma merkingu frumtextans í venjulegum búningi. Tilgangurinn er að koma einkennum höfundarins til skila en ýmislegt sem varðar setningaskipan, orðatiltæki o.fl. geta vikið frá frumtextanum. Rangar setningar eru leiðréttar eða skýrðar.

2.3.1.1 Samantekt

Newmark dregur þá ályktun, sbr. Jón G. Friðjónsson (2006:15), að einungis þýðing á grundvelli tjáningar og þýðing á grundvelli merkingar nái tveimur grundvallarmarkmiðum þýðinga, þ.e. nákvæmni og hagkvæmni. Munurinn á þessum aðferðum sé því sá að í þýðingu á grundvelli merkingar skipti höfundurinn og hæfni hans máli en í þýðingu á grundvelli tjáningar sé málhæfni lesenda meginatriði.

Ég tók þá ákvörðun að vinna í samræmi við þá þýðingaraðferð sem byggist á grundvelli tjáningar. Það er vegna þess að í henni er lögð mikil áhersla á þann boðskap sem felst í frumtextanum. Þýðingar frá orði til orðs geta valdið óskiljanlegum og hlægilegum viðbrögðum lesenda. Ég legg mikla áherslu á að allt efni þýðingarinnar komist til skila og orða textann eins pólskulega og ég get. Ég reyndi að halda blá frumtextans. Mikilvægt var að þýða ekki í blindni heldur að huga að yfirbragði bæði frumtextans og marktans.

2.3.2 Hugmyndir Schleiermachers

Friedrich Schleiermacher er oft talinn vera faðir bæði túlkunarfræði og þýðingafraði. Hann (2010:11–12) telur í ritgerð sinni *Um mismunandi þýðingaraðferðir* að þýðing sé endursögn sem leiði hjá sér áhrif frumtextans á lesara en leitist við að endurskapa þau áhrif sem frumtextinn hafði á upphaflega lesendur.⁹

Schleiermacher (2010:11) segir að endursögnin sé ekki einungis til að ná listrænu eðli í marktöxtanum, heldur til að koma sálrænu innhaldi á framfæri. Hann (bls. 11) heldur því fram að þýðingin komi efninu til skila jafnvel með takmarkaðri nákvæmni, en áhrifin hafi algeran forgang.

Um þýðingaraðferðirnar segir hann (bls. 12):

- (13) Að mínum dómi eru þær ekki nema tvær. Annaðhvort lætur hann höfundinn í friði eftir því sem unnt er, og færir lesandann til móts við hann; eða þá lætur hann lesandann í friði og færir höfundinn til lesandans.

Hjá Schleiermacher kemur fram að þýðandinn þarf að færa semjandann til lesarans eða lesandann til höfundarins. Aðferðirnar útiloka hvor aðra. Að því er fyrri aðferðina varðar telur Schleiermacher að þýðandinn þurfi að vinna upp ónóga þekkingu lesandans á frummálinu. Ef höfundurinn hefði lært þýsku jafnvel og þýðandinn latínu, þá hefði hann þýtt verkið sitt einmitt á þann hátt sem þýðandinn gerði það. Höfundurinn les þýðinguna sem útlendingur, rétt eins og þýðandinn frumtextann. Í hinni aðferðinni leggur þýðandinn semjandanum til það mál sem höfundurinn hefði notað ef hann hefði frumsamið verk sitt. Schleiermacher (bls. 13) álitur að þessi aðferð sýni ekki hvernig höfundurinn hefði sjálfur þýtt heldur hvernig Þjóðverji skrifaði á þýsku. Hann (bls. 13) telur að ekki sé til nein þriðja aðferð sem nái markmiði þýðingarinnar og bæði höfundurinn og lesandinn verði því að mætast á miðri leið. Ennfremur segir Schleiermacher (bls. 15) að þýðandi þurfi að skapa fyrir lesanda sínum slíka mynd af þýðingu og slíka ánægju við lestur sem frumtextinn veitti manni.

---

⁹ Umræðan hér á eftir byggist líka á upplýsingum frá Ástráði Eysteinssyni (1996:76–77).

2.3.3 Nida og jafngildið

Hér verður leitast við að svara spurningunni: Segir þýðing hið sama og frumtexti? Ástráður Eysteinnsson (1996:89–92) ræðir um þýðingafraeðinginn Eugene A. Nida og jafngildishugtakið sem við hann má tengja. Í jafngildi felst að þýðandinn prófar að finna orðin sem samsvara upphaflegu orðunum í frumtextanum.

Samkvæmt Nida er til tvenns konar jafngildi: *formlegt jafngildi* („formal equivalence“) og *áhrifajafngildi* („dynamic equivalence“). Ástráður (1996:90) vísar til Nida sem skýrir formlegt jafngildi sem áherslu á trúnað við frumtextann. Boðin í viðtökumálinu eigi að samsvara eins nákvæmlega og mögulegt er hinum ýmsum þáttum í frummálinu. Ástráður Eysteinnsson (bls. 92) segir að í formlegu jafngildi sé lögð áhersla á setningafræðilega og merkingarlega þætti frumtexta og á varðveislu forms og stíls í þýðingunni. Þetta er góð aðferð til að koma einkennum frumtextans og höfundar hans til skila. Á hinn bóginn reynir jafnvel á þolinmæði lesandans ef textinn lítur illa út. Í áhrifajafngildi er lögð áhersla á trúnað þýðanda, samkvæmt Ástráði (bls. 90). Hann (bls. 91) vísar til Nida sem segir að slík aðferð byggir á eðlilegri framsetningu og reyni að setja lesanda í samband við hegðunarmynstur sem ríki í hans menningarsamfélagi. Lesari þarf að skilja menningarheim frumtextans til þess að skilja samhengi í textanum. Á hinn bóginn raskar það formi verksins. Eugene A. Nida telur að áhrifajafngildi sé viðleitni til að endurvekja upprunaleg viðbrögð við frumtextanum og myndi meiri tryggð við texta höfundar en nokkur orðrétt þýðing.

Hugmyndir Nida um jafngildi hafa skipt miklu máli í þýðingafraeði. En eins og alltaf gerist eru ekki allir sáttir við þær og þær hafa verið gagnrýndar á ýmsum forsendum. Í Skoposkenningunni er gagnrýni á hugmyndir Nida.

2.3.4 Um *Skoposkenninguna* eða hlutverkakenninguna

Hvað merkir orðið *skopos*? Það er gríska og þýðir markmið, tilgangur. Skoposkenningin opnar hugsun um tilgang þýðinga. Skopos er lykill að nýrri hugmyndafræði.

Anthony Pym (2010:43–50) fjallar í bók sinni *Exploring translation theories* um *skoposkenningu* Hans J. Vermeers og Katharinu Reiss. Meginhugmynd kenningarinnar er sú að þýðandinn verður að vinna þannig að hann nái markmiði sínu með þýðingunni. Texti er alltaf þýddur í ákveðnum tilgangi.

Pym (bls. 45) vísar til Christiane Nord sem útskýrir hlutverkastefnu Vermeers á eftirfarandi hátt:

- (14) Each text is produced for a given purpose and should serve this purpose. The Skopos rule thus reads as follows: translate/interpret/speak/write in a way that enables your text/translation to function in the situation in which it is used and with the people who want to use it and precisely in the way they want it to function.

Þetta þýðir að á milli höfundar og lesanda verða til boðskipti við ákveðnar aðstæður. Skoposkenningin miðast við marktöxtann og viðtakanda hans. Hlutverk þýðandans snýst fyrst og fremst um að átta sig á markmiði textans og hvað það er sem þýðingin þarf að koma til skila. Enn fremur segir Pym (bls. 44) að hinn mállegi tilgangur þýðingarinnar sé grundvallarhugmynd frekar en skilningur frumtextans. Þýðandinn þarf að hugsa vel um það hvers vegna hann þýðir textann. Ef aðalmarkmiðið er að koma innihaldinu til skila á þann hátt að það skili sér, hafi áhrif á lesandann, þá er markmiði hlutverkakenningarinnar náð enda felur hún í sér náíð samband á milli þýðingartextans og aðlögunar hans að síðari notkun hans. Það þýðir að fyrst þarf að tilgreina markviðtakanda¹⁰, til þess að tilgreina hlutverkið eða skopos. Með þýðingunni skal taka tillit til hlutverks bæði frumtextans og marktöxtans. Þýðandinn þarf aðeins að ákveða markmið textans.

Því hefur verið haldið fram að verk Vermeers og Reiss, *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, sé lykilverk hlutverkastefnunnar í þýðingafraeðum.¹¹ Sagt er frá því að í bókinni sé talað um þrjú grundvallaratriði í þýðingum. Í fyrsta lagi eru þýðingar menningarleg tilfærsla. Í öðru lagi er sérhver þýðingartexti svokallað upplýsingatíloð sem samsvari tilgangi þýðingarinnar. Í þriðja og síðasta lagi er sagt að það sem mestu skipti sé sjálfur tilgangur þýðingarinnar.

---

¹⁰ Markviðtakandi er viðtakandi í þýðingarmálinu.

¹¹ Þetta má lesa í grein á vefnum <http://www.mbl.is/greinasafn/grein/693107> en þar er örstutt viðtal við Gauta Kristmannsson; skoðað 18.07.2013

2.4 Flokkun texta

Það eru ýmsir textaflokkar sem þýðandi þarf að kunna skil á. Ástráður Eysteinnsson (1996:125–128) hefur kynnt flokkun textategunda í samræmi við kerfi Mary Snell-Hornby. Megintextaflokkar þýðinga eru þrír:

- (15) a. Bókmenntaþýðingar.
- b. Almennar þýðingar.
- c. Sérhæfðar þýðingar.

Til bókmenntaþýðinga teljast kvikmyndir, ljóðlist, barnabókmenntir og nútíma-bókmenntir. Einnig *Biblían*. Blaðatextar, auglýsingar og almennir upplýsingatextar falla í hóp almennra þýðinga. Sérhæfðar þýðingar geyma í sér lagamál, læknisfræði, hagfræði og vísindi. Sérhver textategund gegnir ólíku hlutverki sem skiptir máli í þýðingarferlinu. Ástráður (bls. 127) bendir á Mary Snell-Hornby sem segir að í bókmenntaþýðingum sé meðferð tungumáls og „endursköpun málvídda“ mikilvæg. Í almennum þýðingum eru minni möguleikar fyrir skýringu textans en áhersla er lögð á tjáningu hugsunarinnar. Auk þess reynir þýðandinn að laga sig að fjölbreytileikanum í textanum. Á sviði sérhæfðra þýðinga skulu allar upplýsingar skila sér með sem nákvæmstu samsvörum til markviðtakanda. Reynsla og góð þekking á fræðilegum hugtökum er mikilvæg í slíkum þýðingum. Að mati Ástráðs (bls. 128) eru bókmenntir vettvangur þar sem fram getur farið skapandi starf í öllum víddum tungumálsins.

Hér áður hefur verið vitnað til Pym. Hann (2010:47) vísar til Katharinu Reiss sem segir að leiðin að þýðingunni velti á hlutverki textans. Hún flokkar textagerðir í þrjá flokka.¹²

- (16) a. Upplýsandi texti.
- b. Tjáningartexti.
- c. Virkjandi texti.

---

¹² Upplýsingar um textagerðirnar eru líka af námsglærum frá Marion Lerner.

Hver texti gegnir ólíku hlutverki. Upplýsandi textinn leggur áherslu á innihaldið til þess að miðla efni. Tjáningartextinn leggur áherslu á formið og miðlar formi. Markmið virkjanda textans er að kalla á viðbrögð og lögð er áhersla á áhrif.

Eins og áður var nefnt í sambandi við skoposkenninguna að samkvæmt henni er textinn alltaf þýddur í ákveðnum tilgangi. Þennan tilgang skilgreindi Reiss í kenningu sinni um ólík markmið marktanna.

2.5 Þýðingarferlið

Hér verður gefið yfirlit yfir þau lykilatriði sem koma fram í starfi þýðandans.

Ástráður Eysteinnsson (1996:103) skoðar og lýsir í bókinni sinni boðskiptakeðju í þýðingunni sem kennd er við Susan Bassnett-McGuire.

- (17)   sendandi - boð - viðtakandi = sendandi - boð - viðtakandi
                  rithöfundur - texti - lesandi = þýðandi - texti - lesandi

Þýðandinn gegnir tvöföldu hlutverki í þessari keðju. Hann er bæði lesari og þýðandi textans. Í raun og veru er hann ekki bara að lesa texta heldur líka túlka hann á sinn hátt. Það vaknar upp spurning hvernig hann þýðir.

Heimir Pálsson og Höskuldur Þráinsson (1988:71–74) athuga líkan Peter Newmarks sem gefur yfirlit yfir þau atriði sem hafa áhrif á þýðinguna. Þeir nefna tíu fasta þætti í textavinnslu þýðandans:

- (18)   1. Höfundar frumtexta.
                  2. Ritvenjur í frummálinu.
                  3. Menning þjóðfélags frumtexta.
                  4. Snið rita af þessu tagi í frummálinu.
                  5. Markhópur þýðingar.
                  6. Ritvenjur í heimamálinu.
                  7. Menning þjóðfélags heimamálsins.
                  8. Snið af þessu tagi í heimamáli á tímum höfundar.
                  9. Staðreyndir.
                  10. Þýðandi.

Fyrst og fremst er gott að vita hvers konar textaform á að þýða. Það getur verið t.d. ljóð, nýttjatexti eða bókmenntatexti. Fyrst þarf að finna upplýsingar um höfund frumtextans. Þetta getur hjálpað til skilnings og greiningar á frumtextanum. Næst er litið á ritvenjurnar í frummálinu. Til dæmis getur texti verið skrifaður annaðhvort á ritmáli eða talmáli. Einnig er gott að hugsa um það menningarsamfélag sem frumtextinn hefur verið saminn fyrir. Síðan er gott að líta á stíl frumtextans. Þá er gott að gera sér grein fyrir hvers konar lesendur þýðingin er af því að menntun lesendanna skiptir máli. Til dæmis má ekki nota flóknar setningar við þýðingu barnabóka. Því næst þarf að athuga hvort sömu setningafræðilegu venjur gilda í heimamálinu sem þýtt er á. Enn fremur þarf að fylgjast með stíleinkennum frumtextans og bæta ekki við atriðum sem tengjast menningu heimamálsins. Í næsta skrefi verður litið á staðreyndir sem eru í textanum og þýðandi þarf að hugsa hvort hann megi að fjalla um þær þannig að ekki verði tekið eftir þeim í heimamálinu. Mikilvægt er að þýðandi segi ekki álit sitt í marktextanum.

Ástráður Eysteinnsson (1996:95) vísar til Werner Koller sem hefur gert tilraun til að flokka helstu áhrifaþætti sem hverju sinni liggja til grundvallar jafngildissambandi tveggja texta. Í því samband er nefnt:

- (19) 1. Viðfangsefni verksins.
2. Orðalag.
3. Texti og málvenjur.
4. Áhrif á viðtakanda.
5. Form textans.

Ofangreindir þættir eru hjálplegir til textagreiningar fyrir þýðandann. Í raun og veru má segja að jafngildisáherslan geti verið af ýmsu tagi. Þýðandi þarf að finna rétta aðferð til þess að réttu orðin séu á réttum stað í textanum. Stundum þarf aðeins að hafa tilfinningu fyrir því.

2.6 *Reglur handa þýðendum*

Í þessum kafla er fjallað sérstaklega um reglur sem þýðendur þurfa að fylgja til að nálgast verkefni sitt. Heimir Pálsson og Höskuldur Þráinsson (1988:11) nefna þrjár lágmarkskröfur til þýðanda:

- (20)
1. Kunnátta í málinu sem þýtt er úr.
  2. Þekking á efninu sem verið er að fjalla um.
  3. Færni í því að skrifa lipurlega og skýrt á heimamálinu.

Tungumálakunnátta gefur okkur ekki vald yfir þýðingu. En leiðin að markmiðinu er aðeins hálfnuð. Til að þýða bók eða hluta hennar þarf að sjálfsögðu að lesa bókina fyrst til þess að þekkja allt efnið. Þýðendur þurfa líka að læra hvernig á að þýða og afla sér reynslu eins og við önnur störf.

Heimir Pálsson og Höskuldur Þráinsson (1988:96) vísa til franska húmanistans Etienne Dolet sem setti fram fimm reglur handa þýðendum. Þær eru þessar:

- (21)
1. Þýðandi verður að skilja til fullnustu hugblæ og merkingu frumtextans þótt hann hafi heimild til að skýra myrka staði.
  2. Þýðandi verður bæði að hafa fullt vald á frumtungunni og heimamálinu.
  3. Forðast skyldi að þýða frá orði til orðs.
  4. Þýðandi skal nota þá málgerð sem höfð er í hversdagslegri orðræðu.
  5. Þýðandi skal velja orð sín og raða þeim svo að réttur tónn fái í textann.

Fyrsta regla getur verið tvíræð. Nytjatextinn á að vera einræður og skýr og bókmenntatexta þarf að túlka en ekki aðeins að þýða. Það er augljóst að þýðandi þarf að kunna bæði tungumálin mjög vel. Þýðingar frá orði til orðs geta valdið óskiljanlegum og hlægilegum viðbrögðum lesenda. Fyrst og fremst er best að nota hversdagslegan stíl og forðast t.d. fornleg skrif. Þýðandi þarf fylgjast með öllum orðum svo að þau samsvari frumtextanum.

2.7 *Markhópur*

Áður en ég byrjaði að þýða þurfti ég hafa í huga markviðtakanda textans sem ég ætlaði að þýða fyrir og á hvaða hátt ég næði best til hans. Markhópur minn er aðallega Pólverjar eða pólskumælandi fólk af því að þýðingarmálið er pólska. Það geta líka verið aðrir

einstaklingar sem hafa áhuga á þýðingunum. Ég þýddi kafla úr glæpasögu fyrir fullorðna og ég valdi málsnið sem samsvaraði frumtextanum. Það má hvorki að þýða glæpasögu á barnamál né nota flóknar setningar við þýðingu barnabóka.

2.8 *Samantekt*

Í þessum kafla komu fram ýmis fræðileg atriði sem hjálpa til við að skilja þýðingarhugtökin. Ég nefndi ýmsar þýðingarkenningar. Í 2.3 greindi ég frá mismunandi þýðingaraðferðum og sagði aðeins frá því hvaða leið ég valdi sjálf. Síðan gerði ég grein fyrir því hvort þýðing segði það sama og frumtexti og svo ræddi ég um jafngildishugtökin. Næst gerði ég grein fyrir skoposkenningunni. Í 2.4 nefndi ég ýmis konar textategundir. Í 2.5 fjallaði ég um þýðingarferlið og þar á eftir um reglur sem þýðendur þurfa að fylgja til að nálgast verkefni sitt. Í 2.7 sagði ég frá því hvaða lesendahóp ég hafði í huga við þýðinguna. Að lokum kom stutt samantekt.

3. KAFLI

UM VANDAMÁL Í ÞÝÐINGUNNI

3.1 *Inngangur*

Í öðrum kafla var sagt frá fræðilegum þáttum sem varða þýðingar. Hér verður fjallað um hagnýt atriði í þýðingu texta. Fyrst er gerð grein fyrir þýðingaraðferðinni sem var notuð í þýðingunni minni. Næst er sagt frá því að notkun orðabóka skiptir öllu máli. Í 3.4 er litið á alls konar málfræðileg vandamál sem koma upp við þýðinguna. Þar á eftir er talað um hve erfitt getur verið að finna jafngildi orð í þýðingartextanum. Næsta vandamálið í þýðingunni er menningarmunnur á milli tveggja tungumála. Að lokum er stutt samantekt.

3.2 *Þýðingaraðferð*

Bókmenntaþýðingar eru ekkert léttaverk og langan tíma tekur að nálgast verkefnið. Ágætt er að segja aðeins frá því hvernig ég byrjaði að þýða. Fyrst las ég alla bókina til þess að átta mig á efninu og ná þræðinum. Næsta skref var vandlegur lestur frumtexta. Eins og áður var minnst á í sambandi við skoðanir Newmarks í 2.3 tók ég þá ákvörðun að vinna í samræmi við þá þýðingaraðferð sem byggist á grundvelli tjáningar. Fyrst þýddi ég textann orðrétt og þá sá ég greinilega að þannig texti kæmi alls ekki til greina að því að hann væri óskiljanlegur fyrir lesendann. Næst orðaði ég textann eins pólskulega og hægt er. Markmið mitt var að huga að blæ, bæði frumtextans og þýðingartextans. Auk þess þurfti ég að fylgjast nákvæmlega með hverju einasta orði og huga að merkingu þess og allri hegðun til þess að gera ekki mistök í þýðingunni. En um þetta verður rætt nánar hér á eftir.

3.3 *Notkun orðabóka*

Þýðing er ævarandi vinna með orðabókum og vegna þess er notkun orðabóka mjög mikilvæg í starfi þýðandans. Það er auðvelt að gera mistök. Sem dæmi má nefna:

(22) *Á leiði* Jóns Sigurðssonar forseta. (bls. 14)¹³

Ég lenti í vandræðum þegar ég reyndi að átta mig á *á leiði*. Ég hugsaði fyrst að nafnorðið væri hvorugkynsorð og þá í nefnifalli *leið* og i-endingin þess vegna þágufall. En orðið *leið* er ekki hvorugkyns heldur kvenkyns. Að lokum kom í ljós að orðið er hvorkynsorðið *leiði* og merkir 'gröf'.

Ég nefni þetta dæmi til að sýna að hugsa þarf um margt. Notkun orðabóka skiptir öllu máli og þýðandinn getur alls ekki verið viss að fyrsta merkingin sem kemur upp í hugann sé rétt. Höskuldur Þráinsson og Heimir Pálsson (1988:12) segja að orðabækur séu helstu hjálpargögn þýðenda. Þetta dæmi sýnir vel hve mikilvægt það er að nota góðar orðabækur.

3.4 *Málfræðilegur vandi*

Pólska er töluvert ólík íslensku. Það er ekki skrýtið enda eru málin af mismunandi uppruna þar sem pólskan er slavneskt mál, íslenska germanskt. Bæði málin eru þó indóevrópsk. Hér á eftir verður rætt um nokkur atriði sem eru ólík í málunum tveimur. Jafnframt sýni ég dæmi úr textanum og hvernig ég leysti þau.

3.4.1 Föll

Pólska tungumálið hefur sjö föll en það íslenska fjögur. Í Töflu 1 er borin saman beyging orðsins *stelpa* og samsvarandi orðs á pólsku.

föllin	pólsk dæmi	íslensk dæmi
nefnifall	dziewczyna	stelpa
eignarfall	dziewczyny	stelpu
þágufall	dziewczynie	stelpu
þolfall	dziewczynę	stelpu
tækisfall	dziewczyną	ekki til
staðarfall	dziewczynie	ekki til
ávarpsfall	(o)dziewczyno	ekki til

Tafla 1: Samanburður á beygingu orðsins stelpa.

¹³ Blaðsíðutalið vísar hér og eftirleiðis í útgáfu *Dauðarósa* frá 2012.

Tækisfall er notað um tæki til verknaðar. Það fall er ekki til í íslensku heldur er þágufall notað í staðinn. Lítum nánar á eftirfarandi dæmi úr textanum. Í íslenska dæminu stýrir forsetning þágufallinu en í því pólska er nafnorðið í tækisfalli.

- (23) a. ... hún hafði verið barin í andlitið líklega *með hnefa*. (bls. 32)
b. ... była bita prawdopodobnie *nożem* po twarzy.

Staðarfall er notað til að tákna stað. Í íslensku er það hins vegar túlkað með hjálp forsetninga. Lítum á dæmi úr þýðingunni.

- (24) a. Það fannst lík *í kirkjugarðinum við Suðurgötuna*. (bls. 14)
b. Znalaziono ciało *na cmentarzu przy Sudurgacie*.
c. Hjálpaði Íslendingum, rak erindi þeirra *í Kaupmannahöfn*. (bls. 26–27)
d. Pomógł załatwić Islandczykom sprawę w *Kopenhadze*.
e. Hann gat endalaus talað um það þegar hann lá *í sófanum heima hjá sér í Atlant ...* (bls. 27)
f. Potrafił bez przerwy mówić o tym, jak leżał *na kanapie w domu w Atlancie*.

Í a. dæminu stendur Suðurgata í þolfalli með forsetningunni *við* en í hinum forsetningardæmunum er þágufall. Í pólsku dæmunum er alltaf staðarfall.

Þá er komið að ávarpsfallinu. Það er aðeins notað í ávarpi. Í íslensku er venjulega nefnifall í staðinn.

- (25) e. ... svo að maður þyrfti ekki að vekja þig, *Leppur!* (bls. 18)
f. ... to wtedy człowiek nie musiałby budzić cię w nocy, ty *opasko!*

Í íslenska dæminu var notað nefnifall en í pólsku þýðingunni var þörf á að nota ávarpsfallið.

3.4.2 Fornöfn

Í pólsku og íslensku standa nafnorðin í kynjum. Við erum nú komin að öðrum vanda en hann er fólgin í því að íslenskt kyn orðanna samsvarar stundum ekki því pólska. Jóhannes B. Sigtryggsson (2011:42) segir að persónufornöfn á íslensku komi í staðinn fyrir nafnorð til þess að forðast endurtekningu. Notkun persónufornafna í pólsku er lík en er ekki notuð svo mikið eins og í íslenskunni.

- (26) a. Það var eins og ekkert dygði á *hana* [= *sólin*] (bls. 13)
b. Tak jakby nic już na nie *nie* działało.
c. Minniháttar jarðskjálfti og *hún* [= *byggingin*] yrði að dufti ... (bls. 25)
d. Drobnie trzęsienie ziemi i *budynek* zamieni się w proch.

Orðið *sól* er kvenkyns á íslensku en hvorugkyns á pólsku. Í c. dæminu er orðið *bygging* sem er kvenkynsorð en í pólsku karlkyns. Ef setjum við á óvart fornafnið *hana* eða *hún* í þýðingunni, þá getur pólskur viðtakandi skilið það þannig að er að ræða um einhverja stelpu eða konu. Þýðandi þarf að passa sig vel á að þýða ekki í blindni af því að það getur valdið erfiðleikum í skilningu þýðingartextans.

3.4.3 Greinir

Næsta vandamál sem kemur upp við þýðinguna er ákveðni greinirinn. Höskuldur Þráinsson (2006:227) segir að greinirinn sé tengdur við nafnorð sem vísa til einhvers sem nefnt hefur verið áður eða tákna ákveðni. Í pólsku er ekki til ákveðinn greinir og ákveðni er aðeins táknuð með ábendingarfornafninu *þessi*. Ef samhengi í textanum sýna til hvers nafnorðin með greinunum vísar, þá skiptir greinirinn engu máli í þýðingartextanum. Af þeirri ástæðu var ákveðnum greini sleppt í þýðingunni. Í stöku tilfellum var notað ábendingafornafn *ten* í staðinn fyrir ákvæðinn greini í þýðingunni.

Sem dæmi má nefna:

- (27) a. Sagðirðu ekki að *hún* væri í *kirkjugarðinum*? (bls. 14)
b. Czy nie powiedziałeś mi, że była na *cmentarzu*?

- c. Varla getur *Sóminn* verið ágnægður með þetta ... (bls. 18)
- d. *Ten* „honorowy" chyba nie będzie z tego zadowolony.
- e. Hvernig leit *þessi* maður út sem þú sást á hlaupum? (bls. 21)
- f. – Jak wygląda *ten* mężczyzna, którego widziała Pani biegnącego?

Í fyrsta tilvikinu er nafnorðið með greininn en í pólska dæminu án greinis af því að pólski viðtakandinn veit af samhenginu í textanum til hvers nafnorð vísar og ekki þörf á að endurtaka þetta aftur. Í c.-setningunni er bent á tiltekinn mann (Jón Sigurðsson) sem var nefndur *Sóminn*. Í þessu tilviki er nauðynlegt að sýna nákvæmlega um hvaða persónu er að ræða og því á að nota ábendingarfornafn *ten* í marktöxtanum sem samsvarar ákveðna greininum. Í e.-dæminu er ábendingarfornafnið *þessi* en í pólsku þýðingunni er notað sama ábendingarfornafn og í dæminu með greininum (c.). Það breytir engu hvort nafnorðið er haft með greini eða með ábendingarfornafni í þýðingartöxtanum.

3.4.4 Orðaröð og setningaskipan

Ásta Svavarsdóttir og Margrét Jónsdóttir (2009:24) segja að í einföldum setningum standi frumlagið fremst, þar á eftir sögnin og síðast andlagið. Í pólsku er orðaröðin frjálssari en venja er sú að sögnin stendur fyrst og óþarfi er að nota persónufornafn. Lítum á dæmið hér á eftir:

- (28) a. *Hún bað* Erlend að kveikja sér ekki í sígarettu inni hjá sér ... (bls. 20)
- b. *Poprosiła* Erlenda, żeby nie zapalał papierosa w środku ...

Sögnin í pólsku sýnir það með endingu sinni að hún stendur með nafnorði, hér frumlagi, sem er kvenkyns: *poprosiła*. Ef það væri karlkyns þá breyttist endingin í *poprosił*.

Langar setningar valda erfiðleikum í þýðingu og verða stundum óskiljanlegar í þýðingartöxtanum. Til þess að pólskur lesandi skilji samhengið í svoleiðis setningum er nauðsynlegt að brjóta þær niður í smærri einingar. Sem dæmi má nefna textann í (30). Ég ákvað að skipta honum niður í þrennt eins og sjá má hér :

- (29) a. (1) Hún er gullfalleg, hugsaði Sigurður Óli,
(2) sem taldi sig ekki ómyndarlegan sjálfan,
(3) og þetta orð kom upp í huga hans, sem hann hafði heyrt nýlega í fyrsta skipti og fannst ósmekklegt en kunningi hans tönnglaðist á þegar hann sagði af sér kvennafarssögur (bls. 21–22).

Mér fannst erfitt að byrja að þýða þessa löngu romsu og þess vegna ákvað ég að skipta setningunni í þrennt:

- b. (1) Ona jest piękna jak złoto - pomyślał.
(2) Sam nie uważał siebie za brzydkiego.
(3) Przyszły mu do głowy pewne słowa, które usłyszał niedawno po raz pierwszy i uważał to za niesmaczne, lecz jego kolega mówił ciągle o tym samym, natychmiast więc odpuścił sobie romanse.

Á þennan hátt verður pólski textinn bæði eðlilegri og skýrari. Og ekkert hefur tapast.

3.4.5 Viðtengingarháttur

Í íslensku eru tveir viðtengingarhættir, viðtengingarháttur nútíðar og viðtengingarháttur þátíðar. Jón Friðjónsson (1989:28–29) skilgreinir notkun viðtengingarháttanna í aðalsetningum á eftirfarandi hátt:

- (30) a. Viðtengingarháttur nútíðar er notaður til að láta í ljós ósk, skipun eða hvatningu.
- b. Viðtengingarháttur þátíðar af nokkrum sögnum er notaður til að láta í ljós möguleika eða óvissu, einkum til að draga úr fullyrðingu í kurteisisskyni eða til að láta í ljós að talandi tekur ekki ábyrgð á sannleikisgildi þess sem sagt er.

Viðtengingarháttur kemur pólskum þýðanda í vandræði ef er ekki hægt að finna beina samsvörun í þýðingarmálinu. Nauðsynlegt er að athuga hvernig hægt er að koma réttum upplýsingum til skila og ná sömum áhrifum og frumtextinn hafði. Til skilnings verða sýnd íslensk dæmi og úrlausn þeirra á pólsku.

Viðtengingarháttur þátíðar í aðalsetningum:

- (31) a. Þú *ættir* að taka Þorkel með þér. (bls. 29)
b. *Powinnienez* wziąć Thorkella ze sobą.

Hér er viðtengingarháttur þátíðar notaður sem ráðlegging. Viðmælandi átti val og þetta er ekki skylda hans. Í þessu tilviki notaði ég framsöguhátt í pólsku þýðingunni. Ef setningin hefði hins vegar verið í framsöguhátti þátíðar þá hefði skyldan verið skýr og þýðing samkvæmt því:

- (32) a. Þú *átt* að taka Þorkel með þér.
b. *Musisz* wziąć Thorkella ze sobą.

Lítum á næsta dæmi. Í b. er pólska þýðingin en í c. er bein íslensk þýðing á þeirri pólsku:

- (33) a. –Ég *hefði átt* að stoppa þetta. Ég *hefði átt* að gera eitthvað. (bls. 149)
b. –*Może powinienem* to jakoś zatrzymać. *Może powinienem* coś wtedy zrobić *jak jeszcze nie było za późno*.
c. –*Kannski* hefði ég átt að stoppa þetta. *Kannski* hefði átt að gera eitthvað *þegar var ennþá ekki of seinn*.

Báðar setningarnar í a. dæminu tákna óvissu og vísa til þess tíma þegar stúlkan var enn ekki komin með HIV. Ég ákvað bæta við orðinu *może* 'kannski' til að láta í ljós óvissu. Auk þess kom til viðbótar aukasetning *þegar var ennþá ekki of seinn*. Á þennan hátt veit pólskur viðtakandi að um er að ræða þennan tíma þegar stúlka var ekki ennþá með HIV-einkenni og ekki var of seint að hjálpa henni.

Í skýringarsetningu sem er dóttursetning móðursetningar /aðalsetningar með sögn sem táknar vafa eða persónulegt álit er viðtengingarháttur notaður. Í pólsku er alltaf framsöguháttur.

- (34) a. Ég held ekki að það *hafi* að gera með Ameríku sérstaklega ... (bls. 28)
b. Nie sądzę, że to *ma* coś szczególnie wspólnego z Ameryką ...

Í setningum eins og þessum er framsöguháttur alltaf notaður í aukasetningunni í staðinn fyrir viðtengingarhátt og skiptir hann engu máli í þýðingunni.

3.5 Jafngildi

Hér verður fjallað um ýmis atriði sem varða orðaval í marktöxtanum. Þýðandinn lendir oft í vandræðum þegar hann reynir að finna jafngild orð í þýðingarmálinu sem samsvarar því í frumtextanum. Um jafngildi var rætt í 2.3.3.

3.5.1 Nöfn

Í verki mínu þýddi ég ekki íslensk nöfn og staðarheiti heldur notaði ég þau en þó þannig að í stað *í*, *ó* og *ú*, *ð* og *þ* notaði ég *i*, *o* og *u*, *d* og *th*. Rithátturinn er því pólskur. Ég beygði öll nöfn samkvæmt pólskum reglum. Lítum nánar á dæmi og byrjum á eiginnöfnum. Í seinni dálkinum eru nöfnin eins og þau birtast í pólsku þýðingunni.

(35)	A	B
	Jón Sigurðsson	Jon Sigurdsson
	Janus	Janus
	Erlendur	Erlendur
	Sigurður Óli	Sigurdur Oli
	Þorkell	Thorkell
	Elínborg	Elinborg
	Bergþóra	Bergthora

Aftur verður talað um Jón Sigurðsson og birtingarmynd nafnsins hans í 3.6.1.

Heimir Pálsson og Höskuldur Þráinsson (1988:27) segja að nöfnin séu sjaldan þýdd „beinlínis“, nema þau merki eitthvað sérstakt sem skipti máli í þýðingunni. Ég þýddi heldur aldrei staðarheiti. Í seinni dálkinum eru nöfnin eins og þau birtast í pólsku þýðingunni.

(36)	A	B
	Suðurgata	Sudurgata
	Hólavallagata	Holavallagata
	Skothúsvegur	Skothusvegur
	Barónsstígur	Baronsstigur

Ég gerði aðeins undartekningu í orðinu *Hraunið* sem er stytting á *Litla-Hraun*. Ég get ekki þýtt það beinn af því að þetta staðarheiti hefur sérstaka merkingu í þýðingunni og þýðir ‘fangelsi’. En um þetta verður rætt nánar í 3.6.2.

3.5.2 Viðkvæm orð

Eitt af því sem einkennir glæpasögur Arnaldar Indriðasonar er að í þeim er grimnd og ljótleiki. Eins kom fram í 1.3 tókst Arnaldi vel að skrifa sögu á sannfærandi hátt. Til þess að sannfæra íslenskt samfélag að um ekta glæpasögu væri að ræða þá þurfti hann að nota sterk orð eða gróf en líka slangur í sögunni. Heimir Pálsson og Höskuldur Þráinsson (1988:33) segja að þýðandinn þurfi að hugsa um málsnið frumtextans og velja orðin í samræmi við það. Lítum á dæmi úr textanum:

(37) **Formlegt málsnið**

- Mér sýnist vera sæði í *vagína* ... (bls. 16)
- Wyduje mi się, że ma nasienie w *waginie* ...

Óformlegt málsnið

- Ekki *paníkiera!* (bls. 148)
- Wyluzuj!* Nie *panikuj!*

Slangur

- e. *Stauraði*. Hann talaði um að *staura kvenfólk*. Það var orðið. Hann kallaði konur líka teygjur en það var miklu eldra. (bls. 22)
- f. *Dymał*. Kolega opowiadał ciągle o tym, jak *dymał kobiety*. Stało się. Nazwał kobiety też gumkami, ale to był już dawno temu.

Orð notuð til áherslu

- g. ... *djöfulsins drullulúða* eins og Hebba. (bls. 150)
- h. ... *cholerny świński gbur* Hebba.

Bæði formlegt og óformlegt málsnið í textanum er notað við tilteknar aðstæður. Þegar læknir talar um leg þá notar hann latínu. Í íslenska dæminu kemur latneska orðið *vagina*, í pólsku *wagina*. Arnaldur notar einnig óformlegt málsnið í viðtölum og hæfir þá því óformlegt málsniði í pólsku þýðingunni eins og við sjáum í dæmi c. Sögnin *paníkiera* á pólsku er ekki nógu óformlegt orð. Í *Íslenskri orðabók* (2010:747) segir um þessa sögn að hún sé óformleg; þess vegna bætti ég við slangurorðinu *wyluzuj* sem þýðir 'slaka á' til þess að halda óformlegan blæ frumtextans. Til að geta þýtt sögnina *staura* þá þurfti ég að finna frekar dónalegt orð sem samsvaraði sögninni. Orðið *lúði* er líka mjög neikvætt. Samkvæmt *Íslenskri orðabók* (bls. 625) þýðir orðið 'leiðinlegur og heimskur maður'. Með því að bæta við *djöfulsins drullu-* þá er verið að auka á merkinguna. *Drulla* er slangurorð sem er notað til áherslu sbr. *Íslenska orðabók* (bls. 159). Orðið *djöfull* er blótsyrði og myndir gróft orð sbr. *Íslenska orðabók* (bls. 149).

3.6 Menningarlegur munur

Hvert land hefur sína siði. Í sérhverju tungumáli eru til orð sem tengjast menningu landsins, menningu sem er öðrum alveg framandi. Þess vegna getur verið mjög erfitt að þýða þessi orð. Þá þarf að finna staðgengla í þýðingartextanum til þess að skýra þau. Áhugavert dæmi eru íslensku orðin sem notuð eru yfir orðið *vindur*. Þetta orð þýðir fyrir flesta Pólverja venjulegan vind en Íslendingar eiga fjölda orða í sömu eða svipaðri

merkingu fyrir þetta orð.¹⁴ Dæmi um þetta eru t.d. *blástur*, *blæsa*, *dynfari*, *feykir*, *glygg*, *gnýfari*, *gola*, *rok* og *stormur*. Hér á eftir verður fjallað nánar um vandamál í þýðingunni sem tengjast menningu.

3.6.1 Orð nátengd íslenskri menningu

Það eru til orð sem eru nátengt íslensku menningu eða sögu. Í þeim tilvikum þarf að nota innskotskýringa til þess að skýra þeim. Ég notaði áhrifafangildi í þýðingunni minni miðað við forsendur Nida sem voru kynntar í 2.3.3. Eins og rætt var þá um þarf lesari að skilja menningarheim frumtextans til þess að skilja samhengi í textanum. Lítum á dæmi:

- (38) a. Á leiði *Jóns Sigurðssonar* forseta. *Sóminn* og *sverðið* og það allt. (bls. 14)
b. Na grobie prezydenta *Jona Sigurdssona*. *Honor* i *miecz*, i takie tam.

Ég hélt að allir Íslendingar skildu þessa setningu mjög vel. Fyrir Pólverja sem þekkir ekki íslenska sögu er erfitt að skilja samhengið. Ég verð því að útskýra að Jón Sigurðsson var leiðtogi Íslendinga í sjálfstæðisbaráttunni og á kistu hans er letrað: „Óskabarn Íslands, sómi þess, sverð og skjöldur.“ Á þennan hátt fær pólskur lesandi innsýn í íslenska sögu.

3.6.2 Orðasambönd

Þýðing orðatiltækja, fastra orðasambanda eða málshátta, er eitt af erfiðustum viðfangsefnum þýðanda. Sem dæmi má nefna að erfitt er að þýða ýmiss konar orðasambönd beint af því að þau eiga sér rætur í menningunni og markviðtakandi skilur oft ekki hugsunina í þeim.

Jón G. Friðjónsson (2006:24–28) hefur fjallað um merkingu ýmiss konar orðasambanda. Meðal annars segir hann að samstæður séu breytilegar og merking hvers einstaks orðs sé bein. Jón (bls. 26) gerir grein fyrir því að í orðatiltækjum hafi mörg orðasambönd aðra merkingu en merking einstaka orða. Einstök orð í slíkum orðasamböndum bera eigin orðabókamerkingu. Jón G. Friðjónsson bendir líka á að

¹⁴ Merkingar orðsins *vindur* er að finna í samheitaorðabókinni sem var sótt af vefnum <http://snara.is/8/s8.aspx> ; skoðuð 18.08.2013.

orðtök séu notuð í óbeinni merkingu og í setningarlegu samhengi og mynd þeirra sé fastbundinn en merking þeirra sé ítarleg svo að þau séu aðeins notuð í tilteknu samhengi. Lítum á eftirfarandi orðatiltæki og samstæður og einnig íslenska merkingu í þýðingunni minni:

(39)	a.	Samstæður	Í þýðingunni
		senda á Hraunið (bls. 17)	setja í fangelsi
		fara út fyrir landsteinana (bls. 18)	fara til útlanda
	b.	Orðatiltæki	Í þýðingunni
		sofa á sínu græna eyra (bls. 25)	sofa áhyggjulaust
		syngja sitt síðasta (bls. 28)	vera að hverfa
		hafa öll svör á reiðum höndum (bls. 30)	hafa öll svör tilbúin

Þrátt fyrir það að merking hvers einstaks orðs í samstæðunum sé bein en var alls ekki hægt að þýða þau beint. Hraunið er stytting á *Litla-Hraunið* (fangelsi) en fyrir Pólverja merkir orðið *hraun* 'hluti gosefna sem í eldgosu sem rennur burt frá gosopi á yfirborði jarðar', sbr. *Íslenska orðabók* (2010:428). Þess vegna getur *senda á hraunið* verið skilið sem dæma til dauða en ekki setja í fangelsi eins og í þessu tilviki. Næsta íslenska samstæðan *fara út fyrir landsteinana* tengist íslensku landslagi. Þegar ég kom til Íslands vakti strax athygli mína að íslenskt landslag var fullt af steinum. Orðið *landsteinar* er notað í sambandi við það að ferðast til útlanda. Það er ekki hægt að finna beina samsvörun í pólsku. Þess vegna notaði ég að *fara til útlanda* í staðinn.

Jón G. Friðjónsson (2006:27) segir að við þýðingu orðatiltækja komi tvær leiðir til greina. Annaðhvort þurfi að umorða eða nota samsvarandi orðasambönd. Ég ákvað að umorða þau af því að er mjög erfitt að finna alveg eins orðasambönd í þýðingarmálinu með sömu merkingu. Orðrétt þýðing á íslenska orðtakinu *sofa á sínu græna eyra* getur valdið hlægilegum viðbrögðum hjá pólskum lesenda. Þess vegna tók ég þá ákvörðun að nota *sofa áhyggjulaust* í staðinn. Í ýmsum samböndum er orðatiltækið *syngja sitt síðasta* þýtt sem 'bila, verða ónýtur'. Í þessu tilviki merkir það 'hverfa' eða 'deyja'. Síðasta orðatiltækið *hafa öll svör á reiðum höndum* merkir 'hafa

öll svör tilbúin og er kunnugt frá síðari hluta 18. aldar, sbr. Jón G. Friðjónsson (1993:314).

Eins og við sjáum eiga flest föst orðasambönd í íslensku rætur að rekja til íslenskrar menningar og eru órjúfanlegur hluti af tungumálinu. Útlendingar þurfa að læra þau sérstaklega til þess að skilja íslenskt menningarsamfélag og ná góðum tókum á íslenskunni.

3.6.3 Áttir

Í íslensku er viðtekin venja að nota átta- og ákvörðunarorð þegar er bent til ákvörðunarstaðar. Þetta er óvenjulegt fyrirbæri sem er nátengt íslenskri menningu. Hér verður nefnt nokkur dæmi.

- (40) a. ... lagst *upp* í rúmið ... (bls. 14)
b. ... położył się do łóżka ...
c. ... þegar ég var að ganga *upp* Suðurgötuna ... (bls. 21)
d. ... kiedy szłam przez Sudurgata ...
e. ... hverfa *niður* Skothúsveg. (bls. 21)
f. ... znikając na Skothusvegur.
g. Útvarpið var í gangi *frammi* í eldhúsinu. (bls. 151)
h. Radio w kuchni było włączone.

Í pólsku er ekki vakin mikil athygli á áttunum og þær ekki notaðar nema ástæða sé til. Þess vegna var þeim sleppt enda hafa þær enga sérstaka merkingu fyrir pólskan viðtakanda. Það er nóg að benda til ákvörðunarstaðar án þess að gera grein fyrir áttinni.

3.6.4 Kurteisislegur blær

Í pólsku er *hú* aldrei notað þegar talað er við óþekkta aðila eða gamalt fólk. Það að þera og nota *Pan/Pani/Państwo* vitnar um góða siði og menntun viðmælanda. Til þess að ná kurteisislegum blæ fyrir óþekkta viðmælanda er nauðsynlegt að nota titlana. Í

íslensku er þér ekki lengur notuð. Í neðangreindum dæmum var nauðsynlegt að nota kurteisisorðin *Pan/ Pani* í þýðingartextanum:

- (41) a. –Varstu í þessari dragt þegar *þú* fannst hana? (bls. 22)
b. – Była *Pani* w tej garsonce, kiedy ją *Pani* znalazła?
c. – Finnst *þér* gaman að kela í kirkjugörðum? spurði Erlendur. (bls. 23)
d. – Lubi *Pani* pieścić się na cmentarzach? – zapytał Erlendur.
e. – Finnst *þér* gaman að spyrja að því? svaraði hún. (bls. 23)
f. – Lubi *Pan* się o takie rzeczy pytać? – odpowiedziała.

Fyrir þá sem læra íslensku er erfitt að venja sig af þessum sið. Ég komst að þeirri niðurstöðu að nauðsynlegt væri að bæta þérinn inn í þýðingartextann þegar rannsóknarlögreglan talaði við vitni.

3.7 Samantekt

Í þessum kafla fjallaði ég um ýmiss konar þýðingarvandamál sem varða bæði málfræði og menningu tveggja tungumála. Ég reyndi að sýna á hvern hátt ég leysti úr þessum vanda. Til að skýra mál mitt notaði ég mörg dæmi af ýmsu tagi úr frumtextanum og úrlausn þeirra. Í 3.3 fjallaði ég líka um hve nauðsynlegt það er í starfi þýðenda að nota góðar orðabækur. Í 3.4 bar ég saman pólska og íslenska málfræði. Því næst ræddi ég um erfiðleikana í sambandi við orðavalið í heimamálinu. Þá gerði ég grein fyrir því að í þýðingu skiptir miklu máli að átta sig á menningarlegum mun og koma þeim þáttum til skila á réttan hátt.

4. KAFLI

LOKAORÐ

Í þessari ritgerð eða greinargerð hef ég rætt um þýðingu mína á hluta bókarinnar *Dauðarósir* eftir Arnald Indriðason.

Fyrri hluti ritgerðarinnar er í fjórum köflum. Í fyrsta kafla er fjallað um ævi höfundar og söguþráð verksins og gerð er grein fyrir ástæðu þess að bók Arnaldar var valin. Í öðrum kafla er rætt um grundvallarhugtök í þýðingafræði og er bent á ýmiss konar þýðingaraðferðir; sjálf reyndi ég að fylgja Newmark og þeirri þýðingaraðferð hans er á grundvelli tjáningar. Einnig var rætt um það hvort hvort þýðing segði hið sama og frumtextinn og í því sambandi m.a. kynntar hugmyndir Nida um jafngildi. Rætt var um tilgang þýðinga og kenningar þar um en líka um ýmsar textategundir sem gegna ólíku hlutverki. Auk þess er fjallað um meginþætti sem hafa áhrif í þýðingarferlinu og er sagt frá lágmarkskröfum sem þýðandinn þarf að uppfylla til þess að nálgast þýðinguna sína. Segja má að tvennt einkenni þriðja kafla. Þar er gerð grein fyrir alls konar vandamálum sem urðu á veginum við þýðinguna og í því sambandi sýndur málfræðilegur og menningarlegur munur á málunum tveimur, pólsku og íslensku. Allt er þetta skoðað og grein út frá þeim viðmiðunum sem fram komu í öðrum kafla. Í seinni hluta er pólsk þýðing á hluta af *Dauðarósum*.

Þetta var krefjandi verkefni og var alls ekki eins auðvelt og einhverjir gætu haldið. Þýðingar eru tímafrek og mjög erfið vinna en veita jafnframt mikla ánægju. Þekking mín á þýðingarhugtökum hefur aukist og ég hef bætt töluvert við kunnáttu mína bæði í íslensku máli og pólsku. Að mínu mati þarf góður þýðandinn að vera kunnugur þýðingaraðferðum og þeim meginhugtökum sem tengjast þýðingafræði. Sú þekking mun hjálpa honum við textavinnslu.

HEIMILDASKRÁ

Prentaðar heimildir

- Arnaldur Indriðason. 2012. *Dauðarósir*. Vaka-Helgafell, Reykjavík.
- Ásta Svavarsdóttir og Margrét Jónsdóttir. 2009. *Íslenska fyrir útlendinga. Kennslubók í málfræði*. Málvísindastofnun Háskóla Íslands, Reykjavík.
- Ástráður Eysteinnsson. 1996. *Tvímæli. Þýðingar og bókmenntir*. Bókmenntafræðistofnun. Háskólaútgáfan, Reykjavík.
- Heimir Pálsson og Höskuldur Þráinsson. 1988. *Um þýðingar*. Iðunn, Reykjavík.
- Höskuldur Þráinsson. 2006. *Handbók um málfræði*. Námsgagnastofnun, Reykjavík.
- Íslensk orðabók*. 2010. Ritstj.: Mörður Árnason. Forlagið, Reykjavík.
- Jakobson, Roman. 2004. „Um málvísindalegar hliðar þýðinga.“ *Ritið* 4,3:173–180. María Sæmundsdóttir íslenskaði. Háskólaútgáfan, Reykjavík.
- Jóhannes B. Sigtryggsson. 2011. *Handbók um íslensku*. Jóhannes B. Sigtryggsson (ritstj.) JPV útgáfa, Reykjavík.
- Jón Friðjónsson. 1989. *Samsettar myndir sagna*. Málvísindastofnun Háskóla Íslands, Reykjavík.
- Jón G. Friðjónsson. 2006. *Þýðingar*. Háskóli Íslands, Reykjavík.
- Jón G. Friðjónsson. 1993. *Mergur málsins: Íslensk orðatiltæki, uppruni, saga og notkun*. Örn og Örlygur, Bókaklúbbur hf., Reykjavík.
- Marion Lerner. 2011. Glósur úr kennslustund í þýðingum (ÍSE502G) við Háskóla Íslands.
- Pym, Anthony. 2010. *Exploring translation theories*. Routledge, London/New York
- Schleiermacher, Friedrich. 2010. „Um hinar mismunandi þýðingaraðferðir.“ *Jón á Bægisá. Tímarit um þýðingar* 14:5–28. Martin Ringmar íslenskaði. Ormstunga, Reykjavík.

Vefheimildir

<http://www.mbl.is/greinasafn/grein/693107/>

http://pl.wikipedia.org/wiki/Arnaldur_Indri%C3%B0ason

http://www.gerduberg.is/PortalData/19/Resources/myndefni/thing/11_arnaldur_indridason_rithing.pdf

<http://www.sagenhaftes-island.is/hofundur-manadarins/nr/3178>

<http://snara.is/8/s8.aspx>

http://bokmenntir.is/desktopdefault.aspx/tabid-3900/6556_read-18359/RSkra-34

http://bokmenntir.is/desktopdefault.aspx/tabid-3903/6066_read-18628/RSkra-34

PÓLSK ÞÝÐING

Rozdział 2

Rozbrzmiewał sygnał telefonu.

Policjant śledczy Erlendur Sveinnson był rozwiedzionym samotnikiem koło czterdziestki. Niechętnie budził się w nocy, zwłaszcza gdy miał trudności z zaśnięciem, jak było w tym przypadku. Cholerne słońce o północy wybudzało go cały czas. Tak jakby nic już na nie nie działało. Erlendur próbował w swojej sypialni zamknąć dostęp światła nocnego grubymi zasłonami, ale i tak prześwitywały. Ostatnio, z niemałym wysiłkiem, znalazł dla siebie opaskę na oczy. Zobaczył takie cudo, jakie eleganckie kobiety nosiły w filmach i stamtąd zaczerpnął pomysłu, lecz nie wiedział jak można dostać tego typu wyroby. Zawołał Elinborg – kobietę w średnim wieku, która z nim pracowała.

– Opaska na oczy? – powtórzyła zaskoczona.

– Taka na oczy – potwierdził Erlendur cicho.

– Masz na myśli taką, jaką noszą kobiety w filmach? – zapytała i cieszyła się z widoku wijącego się Erlendura.

– To cholerne nocne słońce – powiedział.

Nie wytrzymała dłużej i wskazała mu sklep z damską bielizną na Laugavegur. Starsza sprzedawczyni z surowym spojrzeniem odważyła się go spytać, po co mu ta opaska na oczy. Ich sklep nie miał w ofercie żadnych opasek na oczy.

– Co ma Pan na myśli, mówiąc opaska na oczy? – spytała dość głośno, aż rozniosło się po sklepie. – Takie jak kobiety noszą w filmach?

Kiedy wrócił do biura, Elinborg już nie było, lecz zostawiła mu na jego biurku wiadomość. Pod nią były opaski na oczy. Nie mogła oprzeć się pokusie. Opaski były jasnoróżowe z miękkiej satyny z delikatnym haftem na brzegach.

Tyle, że przekłete opaski okazały się gorsze od tego cholernego słońca w nocy. Erlendur zasunął ostrożnie rolety i położył się do łóżka, zakładając sobie na oczy

opaskę. Gumka uwierała go i zwężała się niewygodnie na dużej głowie, a opaska trzasnęła go w twarz, bo była odwrócona. I w końcu, kiedy założył ją prawidłowo, to nocne słońce przedostało się przez czubek jego dużego nosa. Borykał się z tym przez dobry czas, ale w końcu na szczęście naszła go senność i zdrzemnął się.

Czuł się tak, jak gdyby zasnął tylko na sekundę, kiedy telefon zaczął dzwonić. To był Sigurdur Oli, policjant z Krajowej Policji Śledczej, która teraz nazywa się Państwowym Wydziałem Śledczym.

– Znalaziono ciało na cmentarzu przy Sudurgacie – poinformował Sigurdur Oli, którego również zbudzono w nocy. Był on najbliższym współpracownikiem Erlenda. Większość pracowników Państwowego Wydziału Śledczego niechętnie dzwoniła do Erlenda nocną porą.

– A gdzie ty byś chciał, żeby ciała były? – odpowiedział Erlendur złośliwie i nie rozumiał dlaczego było tak ciemno, mimo iż miał wrażenie, że już otworzył oczy. Pomacał wszystko dookoła i zdjął w końcu opaskę, zrywając ją z siebie. Popatrzył na zegarek. Udało mu się przespać godzinę.

– To ciało nie zostało pogrzebane, rozumiesz, to była dziewczyna. Chcesz wiedzieć, gdzie ona leży? – zapytał Sigurdur Oli.

– No, na cmentarzu. Czy nie powiedziałeś mi, że była na cmentarzu?

– Na grobie prezydenta Jona Sigurdssona. Honor i miecz, i takie tam...¹⁵

– Prezydent Jon?

– Zrozumiałem, że dziewczyna została położona na grobie Jona. Jest naga i osoba, która ją tam znalazła, powiedziała, że widziała mężczyznę uciekającego przez bramę jakąś chwilę przed tym, zanim podeszła do ciała.

– Dlaczego prezydent Jon?

– Dokładnie!

– Nie nazywa się ona Ingibjorg?

– Kto? Świadek?

– Dziewczyna.

– Nie wiemy, kim ona jest. Dlaczego Ingibjorg?

---

¹⁵ **Jón Sigurðsson** był nazywany prezydentem gdyż wywalczył niepodległość Islandi. Gdy zmarł w Kopenhadze, Islandczycy napisali na jego srebrnej trumnie napis: Oczekiwane dziecko Islandczyków, honor, miecz i tarcza Islandi.

- Ty nigdy nic nie wiesz, jak coś jest istotne – skomentował Erlendur złośliwie. – Ten człowiek honoru czyli prezydent Jon miał kobietę, która nazywała się Ingibjorg. Dotarłeś już na miejsce?
- Nie. Mam cię zabrać po drodze?
- Pięć minut.
- Jak się spisują opaski na oczy?
- Zamknij się.

Erlendur mieszkał w małym mieszkaniu w starej części dzielnicy Breidhołtu. Przeprowadził się tam po rozwodzie przed wieloma laty. Czasami odwiedzała go dwójka jego dzieci, kiedy szukały ciszy. Obydwoje mieli już ponad dwadzieścia lat. Córka była narkomanką, a syn alkoholikiem. Erlendur starał się im pomóc, lecz pomimo wielu starań poczuł, że walka jest bezskuteczna. Przyjął prostą filozofię: „Życie musi mieć swój bieg”. Dzieci odkryły, że matka nie mówiła im prawdy, kiedy nie zostawiała na ojcu suchej nitki. Pozew o rozwód złożył on sam, stając się od razu największym wrogiem – zarówno jej, jak i swoich dzieci. Ona przedstawiała go jako potwora

Kiedy przybyli na cmentarz, policja otoczyła miejsce żółtą banderą i zamknęła ruch uliczny po Sudurgacie. Psy śledcze obwąchiwały bramę. Jakaś grupa przechodniów stała w pewnej odległości i czujnie się przypatrywali. Szumowiny życia nocnego. Mężczyźni z działu technicznego stali przy krypcie prezydenta Jona. Jeden z nich robił zdjęcia ciała z różnych stron. Fotoreporterzy przybyli na miejsce i fotografowali wszystko, co napotkali, ale trzymano ich poza cmentarzem. Była piąta rano i słońce znajdowało się już wysoko nad ziemią. Wozy policyjne i karetki z błyszczącymi lampami ustawiły się wzdłuż Sudurgaty, ale jaskrawe światło słoneczne świeciło tak mocno, że nie było ich widać.

Erlendur i Sigurdur udali się w stronę krypty i poczuli po drodze odór zgniłych szczurów oraz zapach kwiatów z wieńców pozostałych po święcie narodowym. Na bardzo jasne i kościste ciało dziewczyny świeciło poranne słońce. Nie ruszono jej. Elinborg i Thorkell, współpracownicy Erlenda i Sigurdura, stali przy zwłokach.

- Tu jest dużo niewiadomych – stwierdził Erlendur, nie mówiąc nawet „dzień dobry”.
- Czy ktoś coś wie?

– Nie znamy imienia, ale lekarz już ją zbadał i ma pewne domysły – powiedziała Elinborg. – To wygląda na morderstwo.

Pochylony nad ciałem człowiek pokroju Erlendura, wstał. Był mocno zarośnięty i nosił grube, podwójne okulary. Erlendur wiedział, że był on nieszczęśliwy. Jego żona zmarła dwa lata temu na raka. Pracowali ze sobą długo i byli dobrymi znajomymi, lecz nie wspominali o jego prywatnych sprawach. Erlendur nie ingerował w życie innych ludzi. Uważał, że ma dość swoich problemów.

– Muszę oczywiście zbadać ją dokładniej, ale wydaje mi się, że została uduszona. Prawdopodobnie gwałcono ją i stosowano przemoc fizyczną. Wydaje mi się, że ma nasienie w waginie, lecz nie ma widocznych śladów świadczących o użyciu wobec niej przemocy.

– Wobec niej! – parsknęła Elinborg.

– Ona się szprycowała – kontynuował dalej lekarz. – Być może robiła to przez pewien okres. Świadczą o tym nadgarstki i szprycowała się też w innych miejscach. Z pewnością znajdziemy narkotyki w jej krwi. Heroina, podejrzewam. Nie zdążyła wystygnać w znaczny sposób, a więc mógłbym powiedzieć, że zmarła godzinę lub półtorej godziny temu. Nie więcej.

– To jest z pewnością dziewczyna z ulicy. Sprzedawała się oczywiście – stwierdziła Elinborg.

– Jest strasznie wymalowana – zauważył Thorkell.

– Czy ktoś tęskni za dziewczyną takiego pokroju? – zapytał Erlendur.

– Nie było u nas nic w rejestrze – odpowiedziała Elinborg. – Jeśli to jest typowa smutna historia, to pare lat temu uciekła z domu, prawdopodobnie dobrego, może złego i od tamtego momentu żyła na ulicy. Sprzedawała się, znalazła jakieś schronienie, była w ośrodku pomocy, została wysłana na kurację. Z powrotem wyszła na ulicę, zaczęła znowu się sprzedawać za narkotyki i po raz kolejny do tego wróciła. Znamy nie mało takich historii. Być może zajmowała się włamaniami i innymi drobnymi przestępstwami. Nieszczerólnie przyjazna grupa klientów, starzy, śliniacy się faceci. Jestem pewna, że mamy dużo akt na jej temat w komputerze. Musimy tylko ją znaleźć.

Dookoła stały cztery osoby i obserwowały lekarza schylającego się nad ciałem. Żadna z nich, oprócz może Erlenda, nie miała doświadczenia w rzeczywistych śledztwach dotyczących morderstw, lecz zachowali się po męsku. Niewiele zbrodni

zostało popełnionych w Reykjavíku i często były one nierozwikłane, chyba że dokonano ich pod wpływem alkoholu – wówczas nieszczęśliwy przestępca był schwytyany i wysłany do więzienia. Sporadycznie zdarzało się, że mordercę znaleziono nie wcześniej niż po paru dniach, zazwyczaj oddawał się sam w ręce władz lub ujawniał się po krótkich poszukiwaniach. Zawsze się odnajdywał. Było mało morderstw, a jeśli już jakiegokolwiek miały miejsce, to ostatnia dekada była pełna głęboko przemyślanych przestępstw popełnionych z zimną krwią, gdzie rzeczywiście próbowano ukrywać ślady. Zaginięcia ludzi to już inna sprawa. Były one pospolite i pozostawały nierozwiązane.

– Ten „honorowy” chyba nie będzie z tego zadowolony.– Erlendur popatrzył na zieloną twarz Jona Sigurdsona w kolumnie z kamienia.

– Co to mogłoby go obchodzić? – spytała Elinborg.– Wątpię, że to jest czysty zbieg okoliczności, że ta biedaczka tu leży.

– Może ona nazywa się Ingibjorg, tak jak mówiłeś – powiedział Sigurdur Oli.

– Dlaczego Ingibjorg? – zapytał Thorkell.

– Żona prezydenta Jona nazywa się Ingibjorg – triumfalnie oznajmił Sigurdur Oli.

– Czy nie nazywała się ona Aslaug? – spytał Thorkell zaskoczony.

– Aslaug!– krzyknął do Erlendura – Co masz na myśli Aslaug?

– Nie, nazywa się ona Ingibjorg? – powiedział Thorkell i cofnął prędko swoje słowa.

– Mój drogi księżu – westchnął Erlendur.

– Co to jest na jej pośladku? – zapytał Sigurdur Oli i pochylił się.– Może kochała kogoś o imieniu zaczynającym się na J – odpowiedział sam sobie. Gdzie człowiek może sobie zrobić taki tatuaż, czy jak to się nazywa, dziara? Nie ma dużo takich artystów w mieście.

– Może nazywa się on Jot – coś tam – zaproponował Thorkell.

– To znaczy, że ona jest z Reykjavíku i nigdy nie opuszczała granic miasta, a co dopiero granice kraju, zgodnie z twoimi sławnymi fachowymi założeniami – powiedział Erlendur szyderczo do Sigurda Ola.

– Chciałbym sobie życzyć, żeby ludzie przestali mordować nocną porą, to wtedy człowiek nie musiałby budzić cię w nocy, ty opasko! – oznajmił Sigurdur Oli i spojrział na Elinborg.

- Wydaje się być oczywiste, że została tutaj przeniesiona – rzekła Elinborg. – Na miejscu nie ma śladów walki, nie ma tu jej ciuchów. Tak jakby była tu położona na pokaz.
- Może Jon miał na celu ją chronić – stwierdził Sigurdur Oli. – Może miał on obudzić ją do życia.
- Gdzie jest osoba, która ją znalazła? – zapytał Erlendur.
- Zaprowadziliśmy ją do domu – odpowiedział Thorkell. – Powiedziałem jej, że wszystko w porządku. Ona czeka na ciebie.
- Była sama?
- Tak powiedziała i mówiła też, że widziała mężczyznę wybiegającego z bramy cmentarnej.
- Sprawdźcie, czy ktoś z pobliskich mieszkańców zobaczył jakiegoś przechodnia – powiedział Erlendur i oddalił się. Sigurdur Oli odprowadził go w drodze z cmentarza.
- Wiedziałeś, że raz Sudurgate nazywano Szlakiem Miłości? – spytał Erlendur, wychodząc na ulicę, a w twarz zaświeciło mu lśniące, poranne słońce. Oni stawali się niesamowicie dziecinni, kiedy rywalizowali, który jest lepszy od drugiego, Erlendurowi towarzyszył kompleks niższości z powodu egzaminu maturalnego, a Sigurdur Oli był zadowolony z siebie, ze swojego stopnia uniwersyteckiego i dodatkowych studiów w Ameryce. Erlendur nie mógł nic na to poradzić, że Sigurdur był niezdolny
- Dokładnie – odpowiedział Erlendowi, choć nie miał o tym pojęcia. Wiedziałeś, że Sudurgata była też raz nazywana Szlakiem do Kostnicy?
- No tak – odpowiedział Erlendur, a usłyszał to po raz pierwszy.

Rozdział 3

Bergthora ubrała się odpowiednio, kiedy Erlendur i Sigurdur Oli zapukali do drzwi. Kruszynka pożegnała się szybko po tym, jak zadzwoniła na policję, powiedziała, że ani nie chce, ani nie ma ochoty mieszać się w sprawę i rozumiano ją dobrze. Mimo to myślała, co za rycerz zostawia człowieka w błocie. Śledczy poprosił ją, żeby

próbowała oszczędzić sobie tego, jeśli to tylko możliwe. Ona koniecznie chciała to zrobić. Odnalezienie ciała spadło na nią z nienacka i gryzło ją sumienie. Nie wyobrażała sobie, żeby jeszcze opisywać historię stosunku seksualnego z cmentarza ani policji, ani nikomu innemu. Chciała, żeby można było wymazać ostatnią godzinę z jej życia. Tylko, żeby jej towarzysze w pracy nie kłapali mordami. Jaki koszmar! Co ona myślała? Na cmentarzu? Ona była szalona?

Mieszkała w gustownym, małym mieszkaniu na ulicy Aflagranda, które umeblowała tu i tam ze sklepów z antykami i miała mały perski dywan na bukowym parkiecie. Reprodukcje wisiały na ścianach w salonie. Marilyn Monroe namalowana przez Andy'ego Warhola. Poprosiła Erlenda, żeby nie zapalał papierosa w środku, a on wsunął paczkę z powrotem do kieszeni.

– Jeśli to nie jest mieszkanie marzeń, młode i nowo powstające – pomyślał sam do siebie Erlendur i jego myśli powędrowały przez moment do własnego mieszkania, tam, gdzie mieszał się bałagan razem z rzeczami, meblami, wszystko całkowicie bez stylu i gustu.

Najpierw próbowała kłamać, lecz nie miała okazji, żeby dobrze to przećwiczyć.

– Właściwie nie ma o czym opowiadać – zaczęła, kiedy Erlendur i Sigurdur Oli usiedli przy niej i próbowała dokonać bardzo banalnego opisu.

– Nie, to nie jest taka okolica – powiedział Erlendur. – Przypuszczam, że regularnie wchodzi Pani na ciała w zachodniej części miasta.

– Miałam na myśli, że nie będziecie Panowie mieli ze mnie wiele korzyści. Bawiłam się w centrum i było około godziny trzeciej, kiedy szłam przez Sudurgate w drodze do domu i zobaczyłam mężczyznę, który wybiega z ogrodu i biegnie przez ulicę, znikając na Skothusvegur. Kiedy podeszłam bliżej, wyjrzałam znad kamiennego muru i zobaczyłam dziewczynę na krypcie Jona. Zadzwoiłam od razu na policję.

– Dzwoniła Pani raczej dwa razy – stwierdził Sigurdur Oli. – Dlaczego tak?

– Podejrzewam, że byłam zmieszana. Stres. Pierwszą reakcją było dodzwonienie się do policji, ale nie chciałam mieszać się w sprawę. Nie chciałam być świadkiem. Potem zmieniłam zdanie.

– Jak wygląda ten mężczyzna, którego widziała Pani biegnącego? – zapytał Erlendur.

– Nie widziałam go dobrze i nie mogę podać jego opisu. Był ubrany na czarno.

– Na czarno? Nie zauważyła Pani niczego innego? W którym miejscu Sudurgaty byłaś, jak go zobaczyłaś?

– Raczej w dolnej części – odpowiedziała Bergthora i popatrzyła w oczy Erlenda. Nie miała zwyczaju okłamywać ludzi i nie udawało jej się to teraz, dlatego że była zmęczona i chciała skończyć z tą sprawą i iść spać. Za wiele jeszcze ukrywała tego, co musiała przemilczeć. Erlendur to wyczuł. I ona to wiedziała.

– A więc może nie widziała go Pani zbyt dobrze – odezwał się Sigurdur Oli, który myślał raczej, aby pokazać się z jak najlepszej strony tej pięknej, młodej kobiecie, aniżeli zwracać uwagę na szczegóły. Ona jest piękna jak złoto – pomyślał. Sam nie uważał siebie za brzydkiego. Przyszły mu do głowy pewne słowa, które usłyszał niedawno po raz pierwszy i uważał to za niesmaczne, lecz jego kolega mówił ciągle o tym samym, natychmiast więc odpuścił sobie romanse. Dymał. Kolega opowiadał ciągle o tym, jak dymał kobiety. Stało się. Nazwał kobiety też gumkami, ale to był już dawno temu.

– Zle go widziałam i on bardzo szybko biegł. Właściwie od razu zniknął. Oprócz tego nie zauważyłam w nim nic szczególnego, w końcu natrafiłam na ciało.

– Jest Pani pewna, że to był mężczyzna? – postawił pytanie Erlendur.

– Całkowicie.

– Jest Pani nadzwyczajnie spokojna wobec tego wszystkiego. Nie byłaś zszokowana, kiedy sama, w środku nocy zobaczyłaś ciało? – zapytał Erlendur i drążył dalej. – Na domiar wszystkiego mówi się, że w ogrodzie przykościelnym Holavallakirkja straszy duch.

– Nie wierzę w duchy i nie można mówić o nocy o tej porze roku – powiedziała i uśmiechnęła się. – Oczywiście byłam zszokowana i nie dociera to jeszcze do mnie. Nie widziałam wielu ciał w życiu. I to jest takie straszne, kiedy tak młoda kobieta umiera i zostaje pozostawiona na otwartym polu. Maja Panowie jakiś pomysł jak umarła?

– W tej sytuacji najlepiej dla nas jest mówić jak najmniej o sprawie – powiedział Sigurdur Oli.

– Została zamordowana, prawda?

– Była Pani w tej garsonce, kiedy ją Pani znalazła? – spytał Erlendur i nie odpowiedział jej, lecz popatrzył na stół w salonie, na który po przyjściu do domu położyła w pośpiechu swoje ubrania. Zapomniała je schować.

- Poślizgnęła się Pani w garsonce? Mam wrażenie, że jest brudna.
- Przewróciłam się.
- Mam nadzieję, że się nie zraniłaś.
- Nie.
- Czy to nie jest plama od trawy? Przewróciła się Pani na placu Austurvellir?
- Nie, to było... w porządku – westchnęła ciężko. – On poprosił mnie, abym trzymała się daleko od tej sprawy, ale nic mnie nie obchodzi, co on chce. Zostawił mnie samą! Byliśmy we dwoje na cmentarzu. Prowadzi firmę ze mną i kilkoma innymi, i zaprosił mnie na miasto. Byliśmy w drodze do domu, kiedy wpadłam na pomysł, że możemy skrócić sobie drogę przez cmentarz. Stanęliśmy i położyliśmy się na trawie. Pieściliśmy się trochę, gdy usłyszałam jakieś odgłosy i wtedy przestaliśmy.
- Lubi Pani pieścić się na cmentarzach? – zapytał Erlendur.
- Lubi Pan się o takie rzeczy pytać? – odpowiedziała.
- Próbujemy ustalić, co się stało...
- Co mam powiedzieć? Że lubię to robić na cmentarzach? W porządku. Lubię robić to na dworze, na łonie natury, a cmentarze są pewnym rodzajem natury. Już wszystko macie. Czy to nie to, co chcieliście usłyszeć? Nie ma to nic wspólnego z ciałem. Czy to rozumiecie? Chcę, żeby wszystko było jasne.
- I Don Juan uciekł, kiedy zobaczyliście ciało? – spytał Erlendur niewzruszony. Miał córkę, która opowiadała mu gorsze opowieści z melanzów niż ta mała i piękna przygoda na cmentarzu jupisów komputerowych.
- Dymał ją na cmentarzu – pomyślał Sigurdur Oli i zawiesił się na chwilę, podczas gdy układał sobie obrazki w głowie. Sigurdur Oli był stanu wolnego i dawno nie zapraszał do siebie gości na noc.
- Don Juan nie widział tego mężczyzny, który, jak wydawało mi się, wybiega przez bramę – rzekła i wstała. Czowała się nieprzyjemnie, siedząc naprzeciwko dwóch mężczyzn i opowiadając o tym, co zrobiła. Ten stary gapił się na nią, a temu młodemu wydawało się wszystko tak nieprawdopodobne. – Dostę przystojny – pomyślała. – Tyle, że w tej chwili głupkowaty.
- A więc była Pani w sporej odległości w środku samego parku i zobaczyła postać, która zwiłała przez bramkę, zanim zobaczyłaś ciało. Czy możesz opisać tę postać lepiej? Czy zobaczyłaś coś charakterystycznego, co mogłoby nam pomóc? Wiek? Kolor

włosów? Ubranie? Nie mogłaś zobaczyć, czy on zniknął na ulicy Skothusvegur, tak jak powiedziałaś wcześniej i czy był samochodem. To jest wątpliwe, że niósł ją na plecach, gołą, długą drogę, zanim doszedł do cmentarza. Musiałabyś widzieć auto. Kłamstwo wymaga przygotowania, rozumiesz?

– Nie widziałam dokąd się udał, po tym jak zniknął z cmentarza. To był mój błąd, że zbyt pochopnie zaczęłam opowiadać o tej ulicy Skothusvegur. Tyle, że nie widziałam żadnego samochodu i żadnego też nie słyszałam. Był bardzo mały ruch, kiedy szliśmy przez Sudurgate.

– Jeszcze jedno na koniec – dodał Erlendur i uśmiechnął się. Była Pani niesłychanie pomocna i wszystko, co nam Pani powiedziała, jest sprawą poufną i nie pójdzie to dalej. Niech będzie Pani spokojna. Jesteśmy najmniej zainteresowani twoim życiem prywatnym. Wiesz czy on Panią widział?

– Kto?

– Ta kreatura z cmentarza.

– Boże, myślisz, że mogłoby tak być?

Rozdział 4

Około południa niezidentyfikowano jeszcze ciała dziewczyny. Na ulicach Sudurgata i Skothusvegur nie udało się znaleźć żadnego mieszkańca, który mógłby coś wiedzieć o jakimś przechodniu na cmentarzu. Tej nocy wszyscy spali sobie beztrąsko. Rankiem w wiadomościach radiowych mówiono bez przerwy o znalezionych zwłokach. Latem, w programach informacyjnych, trwał sezon ogórkowy i ciało na grobie Jona Sigurdssona wywołało wielkie poruszenie we wszystkich wiadomościach kraju. W jednych wiadomościach od razu ochrzczono dziewczynę w dość osobisty sposób i nazwano ją *Ciałem prezydenta*. Sprawę w innych programach informacyjnych nazwano *Morderstwem Jona*, tak jakby sam Jon Sigurdsson został zamordowany.

Nie ujawnił się żaden przyjaciel, który powiedziałby, że tęskni za młodą, ciemnowłosą przyjaciółką z małym tatuażem na pośladku. Żadna matka, która martwiłaby się o swoją córkę. Żaden ojciec, który szukałby swojej córki. Żadne rodzeństwo, które tęskniłoby za swoją siostrą. Może było zbyt wcześnie, aby dociekać

pytań o jej najbliższych. Może nikt za nią nie tęsknił. Ciało było przywiezione do kostnicy na ulicy Baronstigur i leżało tam na zimnym stole ze stali podczas gdy patolodzy, tak jak powiedzieli, zabrali się do pracy. Wstępne oględziny miały być wkrótce gotowe.

Było południe, a załoga Państwowego Komendanta Policji nie miała humoru do pracy w tym pękającym, betonowym budynku na dzielnicy przemysłowej w Kopavogur. Erlendur sądził, że zaraz się rozpadnie.

– Drobne trzęsienie ziemi i budynek zamieni się w proch – powiedział w porze kawy. Tak, jakby miał nadzieję na trzęsienie.

Była niedziela i większość pracowników komendy była powołana do pracy. Technicy pracowali na cmentarzu przy Sudurgata w pobliżu grobu Jona Sigurdssona i najbliższego terenu, ale nie znaleźli żadnych śladów, które mogłyby potwierdzić tożsamość dziewczyny ani tego, jaki spotkał ją los. Gdy nastał poranek, ruch uliczny na Sudurgata został ponownie włączony i wiele osób zrobiło sobie przejażdżkę po starym mieście i po Sudurgacie tylko po to, aby zaspokoić swoją ciekawość. Kierowcy i piesi paradowali dumnie i przepychali się między sobą, żeby tylko zobaczyć drogę do cmentarza i działania techników i policji.

– Co może człowiek chcieć przekazać, kładąc ciało młodej dziewczyny na grobie prezydenta Jona? – spytał Erlendur zamyślony i usiadł przy swoim małym biurku. Sigurdur Oli usiadł naprzeciwko niego. Biuro było całe obite panelami i na niektórych półkach na ścianach przechowywano teczki z pożółkłymi już sprawozdaniem o przestępstwach oraz sprawach rozwiązanych i nierozwiązanych, które długo już tam leżały. Szare szafki ze stali na dokumenty stały w rogu pokoju tam, gdzie najwięcej starych spraw było uporządkowanych alfabetycznie. Na podłodze był dywan, który kiedyś był zielonkawy, ale teraz był bez koloru i poprzecierany. Erlendur nie posiadał w biurze żadnych przedmiotów osobistych. Żadnych zdjęć rodzinnych ani swoich zdjęć z pola golfowego albo z kolegami z brydża lub też z wakacji z Hiszpanii. Jeśli istniałoby jakieś osobiste zdjęcie Erlenda, to byłoby ono zrobione u niego w domu wieczorową porą lub w weekend, w ciemnym salonie – zaczytanego lub śpiącego przy oświetlonym telewizorze. Żył samotnym i mało urozmaiconym życiem. Nie brał urlopu od lat. Nie posiadał wielu przyjaciół, otaczał się prawie wyłącznie swoimi pracownikami z policji. Nie szukał przyjaciół. Nie czuł takiej potrzeby.

– Co przychodzi nam na myśl, kiedy słyszymy imię Jon Sigurddson? – zastanawiał się Sigurdur Oli.

– Bohater niepodległości – powiedział Erlendur i zaufał swojej wiedzy gimnazjalnej. – Bohater wolności Islandczyków. Polityk. Święty człowiek właściwie. Godny zaufania człowiek. Nie da się nic złego o nim powiedzieć. On był dokładnie tym, co powiedział i zrobił. Pomógł załatwić Islandczykom sprawy w Kopenhadze. Dzień jego urodzin jest dniem święta narodowego. Co może się kryć pod polityczną walką o niepodległość?

– A życie prywatne? – zapytał Sigurdur Oli i tym samym odpowiedział sam sobie. Jon pochodził z fiordów zachodnich, urodzony na Hrafnseyri na Arnarfjord.

– Najpopularniejsza jest historia o jego związku z kobietą Ingibjorg – powiedział Erlendur. – Ona siedziała w domu w Islandii i czekała na zaślubiny dwanaście lat w czasie, gdy on urzędował w Kopenhadze. Miała więcej cierpliwości, niż niejedne kobiety mają do zaoferowania w tych czasach. Dlatego wywołało to prawdopodobnie plotki o jego rozwiązłości.

– Jeśli dziewczyna była prostytutką, to można byłoby powiedzieć, że mielibyśmy jakieś powiązanie. Czy Jon nie przyjmował pań do towarzystwa w Kopenhadze?

– Za bardzo naciągnięte. Ja przychyliłbym się do polityki. Jon był przede wszystkim politykiem. Osoba, która położyła dziewczynę na krypcie Jona, chce nam coś powiedzieć o polityce. Tu, w tym miejscu, kryje się jakieś oczywiste znaczenie. Oczywiste przesłanie. Może powinniśmy poradzić się historyka.

– Narodowy morderca.

– Narodowy morderca to może absurdalne. Raczej romantyczny nacjonalista. Może źle się czuł ze zmianami, które Islandia przeżyła przez ostatnie 20 czy 30 lat i dziewczyna byłaby tu swego rodzaju symbolem. Nienawidzę tych zmian i wiele innych osób z mojego pokolenia podziela moje zdanie, mimo że ty i jupisowskie przedmioty obejmują wszystko, co pochodzi z Kanady. Islandia staje się powoli Małą Ameryką.

– Nie gadaj znowu od rzeczy – skomentował Sigurdur Oli, który znał dobrze poglądy Erlenda na wszystko, co było amerykańskie. Sigurdur Oli wykształcił się w Ameryce i nigdzie indziej nie czuł się lepiej sobą, jak na zachodzie. Potrafił bez przerwy mówić o tym, jak leżał na kanapie w domu w Atlancie i oglądał amerykański baseball. Opowiadał każdemu, kto tylko chciał go słuchać, że tęskni za baseballlem,

amerykańskim rugby i hokejem lodowym. Opowiadał również, że w Ameryce jest tysiąc jeden programów telewizyjnych.

– Ty lękasz się świata – kontynuował Sigurdur Oli. – Chcesz się zamknąć, zgasić światło i założyć klapki na oczy. Ty już to, szczerze powiedziawszy, zrobiłeś – kupiłeś klapki na oczy.

– Zimową porą, w czasie Thora,¹⁶ widziałem w gazecie ogłoszenie – powiedział Erlendur i nie wzruszył się wcale tym, co mówił o nim Sigurdur Oli. – Jedna z lepszych restauracji dała ogłoszenie o bufecie na cześć Thora, m.in. kiszona moszna barania, piersi z jagnięciny, kiszony podroby baranie i głowa barania. Pracownicy tego miejsca ustawili się do zdjęcia za tym apetycznym, narodowym, staroislandzkim stołem Thora, a co najśmieszniejsze wszyscy byli ubrani w kraciaste koszule, jeansy z chusteczkami na szyi i kapeluszami na głowach.

Erlendur pochylił się nad biurkiem i zrobił minę w stronę Sigurda Ola:

– Co ma do czynienia amerykański zachód ze staroislandzkim jedzeniem Thora¹⁷? – pomyślałem sobie. Jaki to jest właściwie brak taktu? Tak to rozumiem. Nie było nic nadzwyczajnego w typowo islandzkim jedzeniu Thora, dopóki nie połączono tego z Ameryką. Nie ma nic fajnego w jednym z tak irytujących słów, jak „modnie“, nie ma nic fajnego ani nic modnego na Islandii, chyba że byłoby w jakiś sposób amerykańskie. Odrzutowiec i komputer są ważnymi odkryciami tego wieku, nie jako wynalazki, tylko jako typowo islandzkie słowa określające te rzeczy. Tyle, że nikt nie mówi o ochronie kultury języka, które już zanika.

– Nie sądzę, że to ma coś szczególnie wspólnego z Ameryką, raczej z globalizacją świata – powiedział Sigurdur Oli, który wiedział, że Erlendur zaprzeczy temu np. kupowaniem w McDonalddie. Amerykanie są w czołówce zmian trendów życia i świat to po nich małpuje.

– A ty co robisz aby chronić kulturę języka? Francuzi są wspaniałymi nacjonalistami i zobacz, jacy oni są zarozumiali i nudni. Chciałbyś, żebyśmy stali się tacy jak Francuzi? Myślę, że trend odosobnienia byłby skazany na śmierć. Z drugiej strony Islandczycy pozostaną zawsze bez gustu. Najlepiej przejawia się to tym okropnym jedzeniem Thora,

---

¹⁶ Thor to czwarty miesiąc zimy w starodawnym islandzkim kalendarzu, który zaczyna się w piątek w 13 tygodniu zimy pomiędzy 19 a 26 stycznia.

¹⁷ W tekście użyta jest nazwa Þórrablót, która oznacza staroislandzkie przyjęcie na cześć Thora z narodowymi potrawami islandzkimi.

kwaśne moszny i głowy baranie. Kto je te świństwa? I nie jestem taki pewny, czy młodzi Islandczycy znają wogóle Jona Sigurdssona lub tylko uważają, że przyczynił się do stworzenia jakichś tam rzeczy.

– Wszyscy znają Jona Sigurdssona. Islandczycy nie stali się nagle tacy głupi.

– W książce telefonicznej zarejestrowanych jest pięć osób, które oferują usługi tatuażu w Reykjaviku – powiedziała Elinborg i wparowała do biura. Drzwi były przeważnie otwarte chyba, że Erlendur prowadził przesłuchanie w swoim pokoju.

Elinborg była w nieokreślonym wieku, coś pomiędzy czterdziestką a pięćdziesiątką. Miała nadwagę, lecz nie była otyła. Ze wszystkich, którzy pracowali w urzędzie, miała najlepszy gust do ciuchów i była popularną kucharką. Jej przepisy były bardzo pożądane wśród wszystkich i nie oszczędzała ich mimo, że w stosunkach międzyludzkich była dość szorstka. Kurczak był jej specjalnością i znała niezliczone sposoby, żeby go przyrządzić. Dzieci, jak i mąż, korzystały z jej dobra. Mąż prowadził warsztat samochodowy i zaraził się od niej niezmierną miłością do gotowania.

– Powinieneś wziąć Thorkella ze sobą, opisać im dziewczynę i dowiedzieć się, czy ją znają – powiedział Erlendur. – Na pewno musimy zrobić zdjęcie tego arcydzieła na jej pośladku i musisz mieć ze sobą egzemplarz, jeśli jakiś artysta poznałby swoje dzieło. Pytał się ktoś o nią?

– Jeszcze nie – powiedziała Elinborg i wróciła z powrotem do biura. – Myślisz, że studia tatuażu są otwarte w niedzielę?

– Nie mam pojęcia – odparł Erlendur.

– Pojadę po prostu sama. Thorkell jest ostatnio jakiś nieznośny.

– Dlaczego? – spytał Sigurdur Oli.

– Sprawa z kobietą. Ona wtedy z nim zerwała, ta jasnowłosa dentystka Sigridur. Poznała kogoś na konferencji geriatryczno – stomatologicznej w Londynie i Thorkell wściekł się przez to wszystko. Powiedział mi to wczoraj wieczorem. Spaliłam prawie w piecyku kurczaka tanduri, kiedy zaczął płakać. Miałam na myśli Thorkell. Nie mam już dłużej ochoty słuchać tych głupot – powiedziała i zniknęła w przedpokoju.

– Jakie ona ma współczucie, ta Elinborg – skomentował Erlendur.

– Myślisz, że powinniśmy postawić człowieka przed domem naszego świadka? – zapytał Sigurdur Oli. Myślał o niej i o historii z cmentarza cały ranek. Jeśli chcesz,

mogę pojechać i lepiej z nią pogadać. Jeśli morderca wie, że mamy świadka, który go widział, to czy nie mogłaby być ona w niebezpieczeństwie?

– Nie rozumiem tego położenia – rzekł Erlendur i nie odpowiedział mu na pytanie.

– Dziewczyna została umieszczona na otwartym polu, w bardzo widocznym miejscu, które według wszelkiego prawdopodobieństwa ma znaczenie dla niej lub dla mężczyzny, który ją tam położył. Nie próbowano jej ukrywać – wręcz przeciwnie, bo pozwolono ją nam znaleźć. Ona została nam powierzona w ten nadzwyczajny sposób.

– A może wyrzucono ją tam przy pierwszej lepszej okazji? – powiedział Sigurdur Oli.

– Ale morderca nie chciałby próbować ukryć swojego czynu? Ten nic nie ukrył. Ten nie chciał nic ukrywać. To jest tak, jakby próbował nawiązać z nami kontakt, a nie nas unikać. Jeśli ludzie chcą pozbyć się ciała, to mają zwyczaj pozwolić mu zniknąć.

– To dlaczego on się nie ujawni?

– Nie wiem nic o tym. Głośno myślę. Czy Ci się wydaje, że wszystkie odpowiedzi mam już przygotowane? Dziewczyna jest naga, pełna nasienia i twarz ma mocno wymalowaną. Może Elinborg ma rację, że ona się sprzedawała. Mogła trafić na nieprzyjemnego klienta, który posunął się za daleko. Możliwe, że miała przyjaciela, który nie był zadowolony z tego, że ona się sprzedaje i zabił ją. Z drugiej strony może tak być, że jej przyjaciel był też jej alfonsiem. Moja córka opowiada mi czasami o tym świecie, znasz towarzystwo, w jakim się obraca.

Sigurdur Oli skinął głową.

– Prostytycja w Reykjavíku jest dość mało zorganizowana i alfonsi ledwo co się znają – kontynuował Erlendur. – Wiemy, że na ulicach są dziewczyny, które potrzebują pieniędzy na narkotyki. Grupa klientów jest wszechstronna, od tych sprośnych do tych obrzydliwych. One mogły natrafić na takich łajdaków, że człowiekowi się nawet w głowie nie mieści, że tacy w ogóle istnieją. Dziewczyna Jona prezydenta może być jedną z nich. Musimy zebrać te dziewczyny i dowiedzieć się, czy one ją znają.

– Czy mam lepiej porozmawiać z Bergthorą i ją obserwować? Dla bezpieczeństwa. Nie musi nikt o tym wiedzieć. Sam się tym zajmę.

– Zrób to.

Po południu, tego samego dnia, dostarczono do komisariatu wstępne wyniki sekcji zwłok. Lekarze patolodzy śpieszyli się, żeby jak najszybciej je przygotować.

Dziewczyna zmarła godzinę przed tym, jak policja przybyła na miejsce i to wskazuje na to, że dość szybko po zgonie została przywieziona na cmentarz.

– On musiał mieć samochód – pomyślał Erlendur, kiedy czytał wyniki. – Nie taszczył jej gołej przez tak długą drogę. Psy śledcze, które zostały powołane w nocy, nie dotarły daleko, ślad zaginał przy ulicy Sudurgata. Bez wątpienia przydałoby się przeprowadzić wizję lokalną i dokładnie zsynchronizować wydarzenia. Grób Jona prezydenta od bramy cmentarnej dzieliło tylko około 10 metrów, a brama jest położona prawie całkowicie przy Sugurgata. On mógł się zatrzymać przed bramą, wziąć ciało z samochodu, pobiec z tym do grobu, wrócić i odjechać w ciągu jednej minuty.

Lekarz znalazł dużo heroiny w krwi, pewną ilość narkotyków. Dziewczyna była bardzo niedożywiona i miała objawy anoreksji. Stosowano wobec niej przemoc. Oprócz tego była duszona, miała siniaki na całym ciele, była bita prawdopodobnie nożem po twarzy. Na krótko przed śmiercią musiała odbyć stosunek płciowy. Jej stan wskazywał na to, że była prawdopodobnie zgwałcona.

Rozdział 24

Birta powiedziała Janusowi o tym, zanim umarła, kiedy próbował jeszcze jeden raz przemówić jej do rozsądku. Powiedziała mu o tym w ten sposób:

– Mam AIDS i prawdopodobnie umrę. Całkowicie bez żadnych emocji. I prawdopodobnie umrę.

W Amsterdamie istnieje taka możliwość, aby udać się w miejsce, tam gdzie pobierają próbkę krwi i osoba zainteresowana dowiaduje się po jednym lub dwóch dniach, czy jest zarażona, czy nie. Ona to zrobiła w trakcie jednej z podróży dla Herberta i tam jej powiedzieli, że test na HIV wyszedł pozytywny. Birta zrozumiała od razu dużą, tłustą kobietę w białym fartuchu i zrozumiała też, co to znaczyło dla niej. Już wcześniej, zanim się przebadala, znała odpowiedź i prawdopodobnie już też miała wirusa HIV. To, jak się wtedy czuła, nie było normalnym stanem. To wydarzyło się rok przed tym jak zginęła.

– O tym, że mam AIDS, dowiedziałam się za granicą, w Amsterdamie – powiedziała prosto z mostu.– Dlatego jestem zawsze taka chora. To jest poważne stadium choroby. Ale bez paniki. Nie oznacza to, że straciłam nad sobą kontrolę.

On usiadł na krześle obok jej łóżka i nie rozumiał co powiedziała.

– AIDS, poczekaj o czym ty mówisz? – wyjąkał to z siebie. Masz AIDS? Gdzie dostałaś AIDS? – spytał się jak idiota.

– Miałaś na myśli, gdzie tego nie dostałam

– Ale czy człowiek nie umiera z powodu AIDS?

– Myślę, że za każdym razem – powiedziała i zrobiła minę.

– Za każdym... Uważasz, że to jest takie śmieszne? Co jest tak śmiesznego? Czy uważasz, że twoje życie jest śmieszne? Ty mnie okłamujesz. Powiedz, że mnie okłamujesz. Ty nie masz AIDS. Jesteś po prostu przeziębiona. Ta twoja cholerna żywiowość. Ale ty nie masz AIDS. Ty nie możesz mieć AIDS. Człowiek umiera na AIDS. Czy ty to rozumiesz? Nie żartuj sobie z takich rzeczy. Nigdy nie śmiejesz się z takich poważnych spraw. AIDS? Jesteś szalona, że tak mówisz!

– To nie jest żadne kłamstwo. Podejrzewałam to przez jakiś czas. Na pewno zaraziłam się tym od igły lub od stosunków płciowych.

– Ty tylko sobie żartujesz? Powiedz, że żartujesz sobie ze mnie – Janus patrzył na nią z niedowierzaniem. Nie chciał wierzyć własnym uszom.

– Czy mówiłam ci o Helce? Jestem pewna, że zaraziłam się od niej. Ona miała AIDS i umarła. Szprycowałam się najpierw z nią. Sądzę, że ona umarła w zeszłym roku.

– AIDS? Czy ty na pewno masz AIDS?

– Sorry.

– Sorry! Co masz na myśli z tym sorry? Nie potrafisz powiedzieć nic innego niż „sorry“?

– Co mam powiedzieć? Czy coś można powiedzieć? Czy człowiek ma coś do powiedzenia? Co chcesz usłyszeć? Mam krzyczeć, lamentować i uzalać się nad sobą? Już dawno z tym skończyłam.

– Nie żałujesz niczego? Nie żałujesz tego, że prowadziłaś takie cholerne życie narkomana? Powinnaś wiedzieć o niebezpieczeństwie.

– Obiecałaś, żadnej gadaniny! Nigdy! Robię to, co mi się podoba. Ponoszę konsekwencje swojego czynu. Obiecałaś. I chcę, żebyś obiecał mi coś jeszcze.

– Może powinienem to jakoś zatrzymać. Może powinienem coś wtedy zrobić jak jeszcze nie było za późno. Myślałem, że jest jeszcze dość czasu. Ty masz dopiero dwadzieścia dwa lata. Myślałem, że z biegiem czasu będę mógł ci pomóc wyjść z tego bagna. Myślałem, że mamy sporo czasu i zdołam cię namówić, żebyś skończyła z tym sposobem życia. Nie znam się na takich sprawach. Nie wiem, do czego ty dążysz. Nigdy tego nie rozumiałem i nigdy nie rozumiałem, dlaczego tak nisko upadłaś. Zabroniłaś mi o tym mówić. Nie mogłem wtrącać się w twoje życie. I teraz jest już za późno.

– Nie sądzę, żebyś mógł temu zapobiec, mimo że któregoś dnia jednak udałoby ci się sprawić, że skończę ze szprycowaniem. Myślę, że zaraziłam się wcześniej, niż się poznaliśmy, jeśli to mam od Helki. A więc nie musisz się zadręczać, że nie ratowałeś mojego życia. Jeśli ja tego nie mogę, to nie może tego nikt inny. Rozumiesz?

– Nic nie rozumiem. Nie pojmujesz, dlaczego dajesz się wykorzystywać takim mężczyznom jak Herbert czy cholerny gnojek Hebba. Nie mam pojęcia, jak możesz być kobietą do towarzystwa.

– To nie ja. Nie ja i nie ty. Już ci powiedziałam to milion razy i proszę, nie oceniaj mnie przez pryzmat jakiegoś idealnego świata. On nie istnieje. Musisz mi coś obiecać.

– Jestem pewny, że obiecałem ci dość dużo – stwierdził Janus i jeszcze zupełnie nie pozbierał się po tym, co mu Birta powiedziała. Dotrzymywał słowa i nie wtrącał się w jej życie. Nie mieszał się w narkotyki ani w prostytutkę, mimo że czasami nie mógł już wytrzymać, aby się nie narzucać. Nie mógł ciągle jej karcić i zabierać ją do lekarza na terapię, na badania do wszystkich tych placówek. Jest ich dość dużo i w końcu wszyscy tam trafiają. Również jej znajomi. Dlaczego nie ona? Dlaczego nie ona, tak jak reszta? Czy to jest jakiś wstyd? Czyż nie większym wstydem jest prowadzić tak rozpustne życie?

– Chcę, żebyś mi obiecał, że nie pojedziesz ze mną do szpitala, bez względu na to, jak mój stan się pogorszy.

– Ale ty potrzebujesz lekarstw. Musisz być pod kontrolą lekarza. Jest taka możliwość, żeby spowolnić tę chorobę.

– Okey. Nie pojedziesz ze mną do szpitala, dopóki ci nie powiem, że możesz jechać. Okey? Pojadę, kiedy będę miała na to ochotę. Nie wcześniej.

– Ale tak nie można.

– Ty nie rozumiesz, idioto – zasyczała na niego. Nie rozumiesz, co ty mówisz. Nie możesz tego zrozumieć i nie musisz tego zrozumieć. Musisz tylko zostawić mnie w spokoju.

Janus milczał. Wpatrywał się w podłogę. Ona zamknęła oczy. Radio w kuchni było włączone. Docierała do nich cicha muzyka jazzowa. Z dworu, z blokowego ogrodu, słychać było głosy dzieci. Przez chwilę dla nich dwojga czas stanął w miejscu. Ta chwila trwała długo, aż ona powróciła do tematu. Mówiła bez otwierania oczu, a Janus jej słuchał.

– Wiem, co próbujesz dla mnie robić – powiedziała. I wiem, że to jest ładnie z twojej strony, że chcesz dla mnie dobrze, ale ja nie znoszę takiego natręctwa. Nie znoszę tego. Chcę móc żyć w spokoju, tak jak to wybrałam. Nie chcę żadnej litości. Nie chcę żadnego besztania. Nie chcę żadnych pytań. Chcę móc pozostać w spokoju.

Trwała długa cisza. Głosy dzieci oddalały się.

– Sama się nad tym zastanawiałam – kontynuowała. – Ale już zapomniałam, co się stało. Jeśli coś się stało. Czy zawsze musi się coś stać? Czy potrzeba jakichś strasznych powodów na to wszystko? Myślę czasami, żeby z tym skończyć. Moi znajomi z tym skończyli. Większość zaczęła brać z powrotem, ale wyrwali się z tego nieliczni. Mogłabym bez wątpienia to zrobić, zastopować na krótki czas i może po kilku kuracjach skończyć z tym całkowicie, i pójść do pracy. Ale co mam zrobić? Zmarnować dziesięć lat życia w szkole? Pracować na kasie? Mama służyła w związkach pracowników sklepowych całe swoje życie. Nie pamiętam jej inaczej niż ubraną w ten fartuch neonowy, śmiejącą się do bab. Czy to jest życie? Co ma takie życie do zaoferowania? Męża i dzieci? Tato odszedł od nas, od mamy, kiedy miałam trzy lata. Od tamtej pory nigdy się mną nie interesował. Czy do takiego mężczyzny mam dążyć? Nowy mężczyzna mamy miał z nią dwójkę dzieci. Nagle przestałam istnieć. Nikomu na mnie nie zależy i mi nie zależy na niczym. Nie chcę natręctwa. Nie znoszę, jak ludzie interesują się mną teraz, kiedy wcześniej mnie nie szukali.

– Mi zależy na tobie – powiedział Janus.

– Ty byłeś taki jak ja. Nikt ciebie nie chciał.

– Nie poszedłem brać narkotyków. Nie sprzedawałem się.

– To nie zaczyna się w ten sposób. Nie sądzę, że ktokolwiek zamierzałby stać się nałogowcem. Nie wiem, jak to się dzieje. Powoli człowiek przestaje o tym myśleć.

Znika w jakieś mgłę, dopóki nie ocknie się pewnego dnia i już nie czuje żyły w ręce. Co się stało? Ile lat minęło? Gdzie byłam przez ten cały czas? Tak od razu człowiek o tym zapomina.

– I tak człowiek dostaje AIDS.

– I tak człowiek jest martwy.

Janus stał w wędzarni i zastanawiał się nad tym, czy jest w stanie podpalić Herberta. Czy nienawidzi go dość wystarczająco, żeby go podpalić. Przypomniały mu się słowa Birty. Do czego to doszło w jego życiu, że musi podjąć decyzję, czy człowiek ma żyć, czy umrzeć. Co się działo? Sam tego nie wiedział. Wiedział tylko, że nienawidzi dwóch mężczyzn – Herberta i Kalmana. Wbrew przeciwnościom, chciał dokonać zemsty na tych, których uważał za winnych śmierci Birty.